

Тетяна Гільберг
Світлана Тарнавська
Лариса Грубіян
Ніна Павич

Я досліджую світ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Київ «Генеза»
2020

Відповідає Типовій освітній програмі для 3–4 класів
закладів загальної середньої освіти,
розроблений під керівництвом *Савченко О.Я.*

ЛЮБИ ДРУЗІ!

Об'єктами ваших досліджень у третьому класі стануть явища природи, вода, повітря, корисні копалини, ґрунти, пам'ятки природи, історії та культури рідного краю.

Проведені спостереження, досліді, експерименти допоможуть прослідкувати взаємозв'язки живої та неживої природи, а також знайти відповіді на багато її загадок і таємниць. Ви навчитеся економно використовувати та берегти багатства природи; дізнаєтеся як працює ваш організм і яких правил слід дотримуватися, щоб бути здоровими.

Ви навчитеся знаходити інформацію з використанням мережі інтернет, створювати інформаційні об'єкти, ознайомитесь із цікавим світом програмування.

Запитання на початку кожної теми підручника дадуть змогу відновити в пам'яті вивчене раніше. Додатковий матеріал «Чи знаєте ви, що ...» розширить ваші знання про навколишній світ.

Робота над мініпроектами, творчими завданнями, проблемами навчить вас працювати з різними джерелами інформації, готувати презентації й демонструвати їх перед однокласниками, оцінювати власну діяльність, працювати в парах і групі співробітництва. Сподіваємося, що досліджувати навколишній світ вам буде цікаво, а здобуті знання знадобляться в наступних класах і загалом у житті.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

розповідаємо,
дискутуємо,
спілкуємося в парі,
групі; дізнаємося
у друзів, дорослих

міркуємо,
розв'язуємо
проблему

спостерігаємо,
виконуємо практичне
завдання,
експеримент, дослід,
проект; моделюємо

виконуємо творче
завдання

взаємодіємо
письмово

майструємо,
мандруємо
лабіринтами технологій

перевіряємо себе

дізнаємося більше

Я І МОЯ ШКІЛЬНА ГРОМАДА

РАЗОМ МИ СИЛЬНІШІ

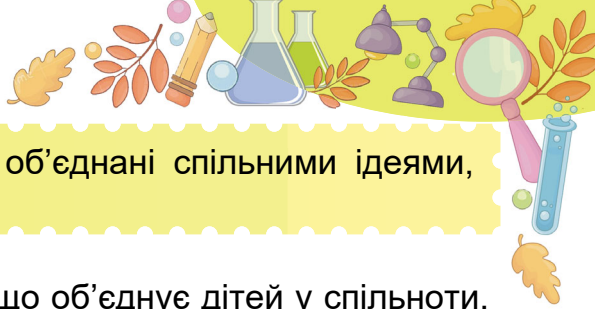

Пригадайте, до якого кола спілкування належать учні та учениці вашого класу. Що є спільного у вас із ними та учнями вашої школи?

Люди згуртовуються для того, щоб спільними зусиллями швидше досягти певної мети. Цьому допомагає активна участь кожного та особиста відповідальність за результати спільної діяльності. Для спілкування люди об'єднуються у групи (спільноти), які можуть бути великими і малими (2–3 особи). Що більше людина спілкується, то ширше стає коло її спілкування. До такого кола належать усі люди, з якими ви зустрічаєтеся, взаємодієте впродовж життя.

Клас, у якому ви навчаєтеся, — теж спільнота.

Спільнота — це люди, об'єднані спільними ідеями, інтересами.

За світлинами розкажіть, що об'єднує дітей у спільноти.

Чи є спільноти у тварин? Які тварини утворюють такі спільноти: стадо, табун, зграя, косяк, рій?

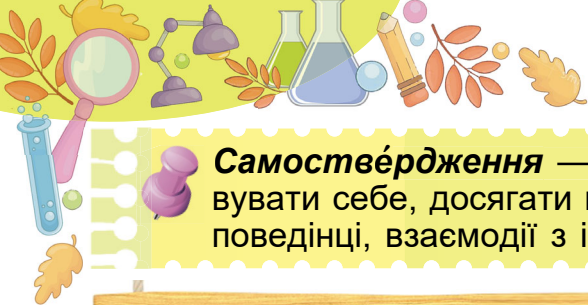
Стадо — група тварин одного виду.

Наведіть приклади спільнот, з якими ви тісно взаємодієте. Що вас об'єднує в цих спільнотах?

Важливими ознаками спільноти є згуртованість, взаєморозуміння, захищеність, «почуття ліктя».

Кожна людина прагне стати членом спільноти, самоствердитися в ній. Пам'ятайте, кожна людина у вашій команді має особливу роль.

Самоствéрдження — це прагнення людини реалізувати себе, досягати певних результатів у діяльності, поведінці, взаємодії з іншими людьми.

Як успішно працювати у спільноті

Поважайте всіх членів спільноти.

Замість слова «я» вживайте «ми».

Будьте вдячними, не забувайте хвалити інших.

Підтримуйте позитивний настрій у спільноті.
Посміхайтесь.

Приділяйте більше часу для того, щоб дізнаватися про членів спільноти.

Спілкуйтеся з однокласниками та однокласницями так, як би ви хотіли, щоб спілкувалися з вами.

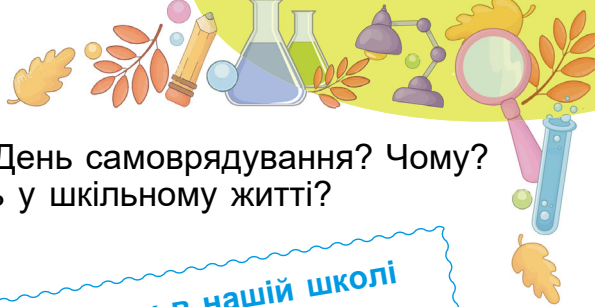
Яких правил роботи у спільноті дотримуються у вашому класі?

Свято День знань завжди є особливою подією для учнів, їхніх батьків, учителів.

Що вам найбільше запам'яталося на святі День знань у своїй школі? Які традиції святкування початку навчального року ви можете запропонувати? У яких заходах, що відбувалися у вашій школі минулого року, ви брали участь?

Яку роль ви обрали б у День самоврядування? Чому?
Як ваш клас бере участь у шкільному житті?

Щороку в нашій школі
проводять День
самоврядування. У цей
день учні й учениці
виконують роль
дорослих,
які працюють у школі.

Самоврядування — це самостійна діяльність учнів, коли учні беруть на себе частину організаційних обов'язків.

Виконайте міні-проект «Моя школа». Знайдіть і представте у групах інформацію, пов'язану з назвою школи, її історією, шкільними святами тощо.

Виготовте з паперу за зразком чи власним задумом «Куточок іменинників».

Вам знадобляться: кольоровий папір і картон (колір оберіть за бажанням), простий та кольорові олівці, фломастер чорного кольору, клей ПВА, ножиці, матеріали для оздоблення (декоративні очі, лелітки, бісер, вата, нитки тощо).

Виконуйте послідовно.

1. У групі з однокласниками виготовте основу, до якої потім будете прикріплювати картинки з написами днів народження.

2. Виготовте деталі (листок, сніжинку, квітку або полуницю) відповідно до пори року, коли ви народилися. Фломастером чорного кольору напишіть на деталі своє ім'я та дату народження.

3. Прикріпіть деталь до основи.

4. Обговоріть у групі, в якому місяці іменинників найбільше, а в якому — найменше.

5. Обговоріть, як ви бажаєте вітати іменинників у вашому класі.

Висновок

Учні однієї школи разом зі своїми вчителями та батьками є групою, або спільнотою. Саме у спільноті мають діяти люди заради досягнення спільної мети. «Добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться» — так говорить народна мудрість. Основна мета шкільної спільноти — підготувати дітей до дорослого життя та допомогти стати хорошими людьми.

Чи знаєте ви, що... слово «школа» має турецьке походження. У перекладі воно означає «заняття у вільний час».

ЯК ЛЮДИ ВЗАЄМОДІЮТЬ У СПІЛЬНОТІ

За світлинами розкажіть про спільні інтереси дітей.

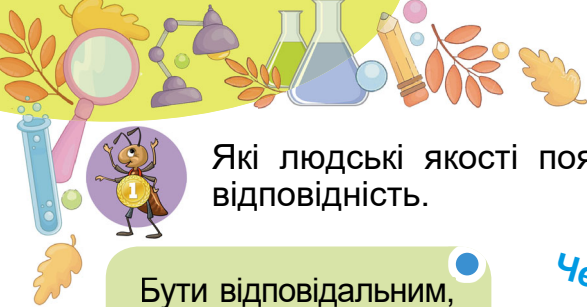
«Дружній череді вовк не страшний» — це давня народна мудрість. У сучасному світі робота в команді є однією з найважливіших навичок людини. Люди працюють у команді тоді, коли вони мають спільні цілі; хочуть заощадити час і сили; цінують і використовують досвід інших. Для успішної роботи в команді потрібні бажання, чуйність, відповідальність та взаємоповага.

Пограйте у гру «Навчаємося взаємодіяти у класній спільноті», яку розміщено на форзаці підручника. Навмання оберіть порядок ходу гравців. Виконуйте завдання по порядку, відповідно до обраної послідовності учасників гри. В одному турі гри може взяти участь 15 учнів.

Взаємодія — це коли люди щось роблять разом і допомагають одне одному.

Які людські якості пояснює кожний текст? Установіть відповідність.

Бути відповідальним, визнати свої помилки, не обманювати інших заради власної вигоди.

Чесність

Доброчесність

Дотримуватися своїх обіцянок. Бути відповідальним за свої слова і вчинки.

З повагою та терпимістю ставитися до інших думок, поглядів, традицій.

Відповідальність

Добровільно надавати допомогу, вчиняти благодійництво.

Пам'ятати, що інші люди так само, як і ви, мають почуття та мрії. Потрібно поважати вибір інших.

Толерантність

Доброчинність

Не привласнювати чужі роботи, чужу працю. Виконувати завдання самостійно без підказок інших.

Повага

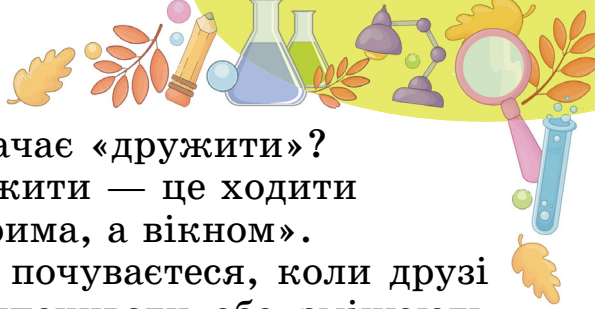
Чому згадані якості такі важливі й потрібні для життя людей у спільноті? Які з них притаманні вам? Перетворіть ці відповідності на правила спілкування з іншими людьми.

Прочитайте уривок вірша Оксани Степанович та обговоріть його у групах.

Що це значить — не дружити,
Жити так — одинаком?
Не дружити — це ходити
Не дверима, а вікном. ...

В школі вчитись й не дружити —
Це, повірте, все одно,
Що, заплющившись, сидіти
І дивитися кіно.

- Що, на вашу думку, означає «дружити»?
- Поясніть рядки «Не дружити — це ходити Не дверима, а вікном».
- Чи є у вас друзі? Як ви почуваетесь, коли друзі на тривалий час ідуть відпочивати або змінюють місце проживання?

Як почуваетесь та як вибудовують взаємини люди в командах?

Що важливіше — спільна справа чи ті, хто виконує цю спільну справу?

Якщо йдеться про команду, то ті, хто творить спільну справу одне для одного, не менш значущі за саму справу. Більш того, члени команди цікаві одне одному, вони мають спільні інтереси, погляди, цінності.

Назвіть кілька видів спорту, де потрібна групова взаємодія.

Висновок

Люди взаємодіють у спільнотах через спілкування та спільне виконання певних дій. Згуртована робота в команді набагато цікавіша й ефективніша. Навчатися ефективніше в різноманітних групах, де панують повага, довіра, спільна відповідальність тощо.

Чи знаєте ви, що... командна гра може допомогти розвинути вміння слухати та ставити себе на місце іншого.

Відшукайте в інтернеті гру на взаємодію, ознайомтеся з її правилами та пограйте з однокласниками й однокласницями.

ЧИ Є СПІЛКУВАННЯ ОБМІНОМ ІНФОРМАЦІЄЮ

Чи любите ви спілкуватися? З ким? Як часто ви це робите? Які теми вас найбільше цікавлять? Якому спілкуванню ви надаєте перевагу, віч-на-віч з людьми чи онлайн?

Спілкуючись між собою, люди передають одне одному певне повідомлення, інформацію.

Інформа́ція з латинської мови означає ознайомлення, роз'яснення, повідомлення про стан справ або діяльності, відомості про що-небудь.

Розгляньте світлини і розкажіть, коли діти починають отримувати інформацію.

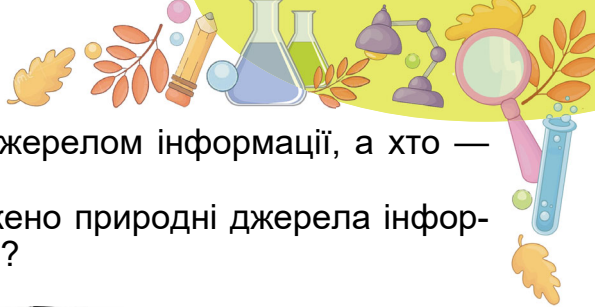

- Якою може бути інформація, що нею обмінюються люди?
- За допомогою чого людина сприймає інформацію, коли слухає музику, читає книжку, дивиться фільм, гриється на сонечку чи обідає?

Під час спілкування люди обмінюються інформацією і по черзі виступають то в ролі *джерела* інформації, то в ролі *приймача*. Інформація завжди передається від джерела інформації до приймача інформації.

Дії передачі, приймання, зберігання та оброблення інформації мають назву **інформаційні процеси**.

Хто (що) ще може бути джерелом інформації, а хто — приймачем?

На яких малюнках зображено природні джерела інформації, а на яких — штучні?

Пригадайте правила, яких слід дотримуватися в комп'ютерному класі. Розгляньте знаки. Про які правила безпечної поведінки вони нагадують?

За допомогою програми «графічний редактор» спробуйте створити власний знак для одного з правил безпечної поведінки.

Висновок

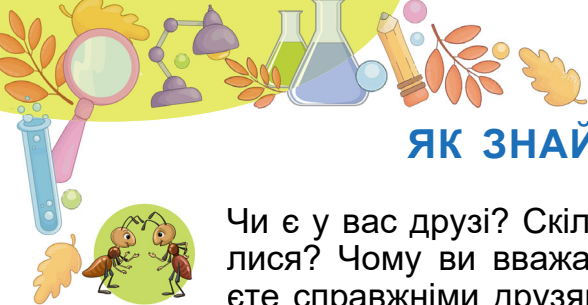
Усе, що ви можете побачити, почути, отримати за допомогою органів чуття, — це інформація. Важливо розуміти, яка інформація є корисною, а яка може нашкодити.

Чи знаєте ви, що...

- У сучасного домашнього персонального комп'ютера в десять разів більше потужності, ніж свого часу було потрібно, щоб запустити і посадити людину на Місяць.
- Для того щоб переглянути всі відео, викладені в мережі інтернет, користувачеві потрібно витратити понад 400 років.

ЯК ЗНАЙТИ ДРУЗІВ

Чи є у вас друзі? Скільки їх? Як ви з ними познайомилися? Чому ви вважаєте їх друзями? Кого ви вважаєте справжніми друзями?

Ввічлива поведінка та повага важливі для всіх, хто живе чи навчається разом — в одній родині, одній школі чи одному класі. Для гарних стосунків з іншими ви повинні дотримуватися правил так само, як дотримуємося правил у грі чи змаганнях. Завдяки ввічливому спілкуванню, повазі до інших та вмінню допомагати одне одному люди стають друзями.

Дружба — найцінніший скарб у світі!

Чому для друзів важлива ваша допомога? Наведіть приклад ситуації, у якій ви допомогли друзям. Які відчуття ви отримали від цього?

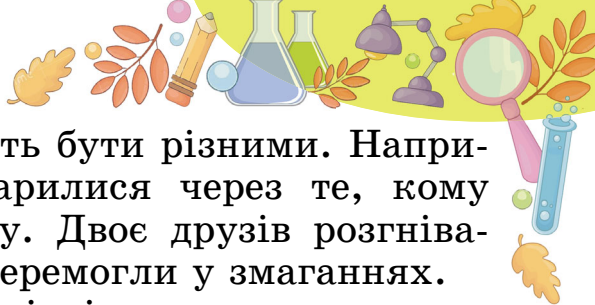
Уявіть, що ваш однокласник або однокласниця захворіли й довго не відвідували школу. Пропустили багато занять, не спілкувалися з іншими учнями та ученицями. Як ви можете разом підтримати їх? За потреби зверніться по допомогу до дорослих.

Уявіть ситуацію та продовжте текст. «Іринка забила коліно і кульгає. До школи її веде татусь і несе рюкзак. На подвір'ї школи з'явилися однокласники Іринки. Вони ...».

Як можуть скластися стосунки між людьми, коли їхні інтереси не збігаються? Як треба діяти в таких ситуаціях?

Інтереси в людей можуть бути різними. Наприклад, однокласники посварилися через те, кому першим заходити до класу. Двоє друзів розгнівалися через те, що обидва перемогли у змаганнях.

Усе це приклади конфліктів, коли одна група людей намагається силою нав'язати свої бажання іншій групі, тобто інтереси одних суперечать інтересам інших.

Чи доводилося вам бути свідками чи учасниками конфліктної ситуації або суперечки? Як ви почувалися? Чи змогли домовитися й порозумітися? Які риси характеру вам допомогли розв'язати ситуацію?

Конфлікт — це зіткнення протилежних інтересів і поглядів людей, унаслідок якого виникає серйозна суперечка або суперництво.

Суперечка — словесне змагання двох або кількох осіб, які не погоджуються в якомусь питанні.

Що робити, коли конфлікт усе ж стався?

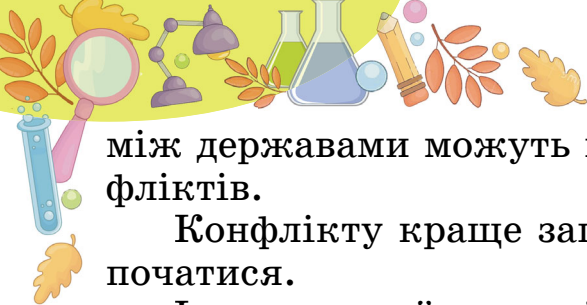
Я перша...

Я знаю лічилку, яка нам допоможе

Ні, я перша...

Конфлікт може призвести до напруження, до активних дій, ускладнень, боротьби тощо. Суперечки

між державами можуть призвести до збройних конфліктів.

Конфлікту краще запобігти й не дати йому розпочатися.

Існує мудрий, хоча й непростий, спосіб припинити конфлікт. Для цього потрібно уважно вислухати одне одного і потім спробувати уявити себе на місці іншого. Далі слід віднайти *компроміс*, тобто кожний має подумати не тільки про свої інтереси, а ще й про інтереси іншого й поступитися одне одному.

Чому не можна допускати конфліктів, а треба їм запобігати? Як можна зробити класну спільноту приємним місцем для навчання?

Уявіть, що ви з друзями граєте у футбол на спортивному майданчику. До вас підходить гурт дітей і говорить, що це їхній майданчик, вони тут грали ще влітку. Як можна розв'язати такий конфлікт? Запропонуйте кілька варіантів.

Вправа-гра «Займи позицію». З двох варіантів оберіть той, що стосується вас.

А. Я завжди прагну досягти свого.

Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

1

А. Зазвичай я наполегливо прагну добитися свого.

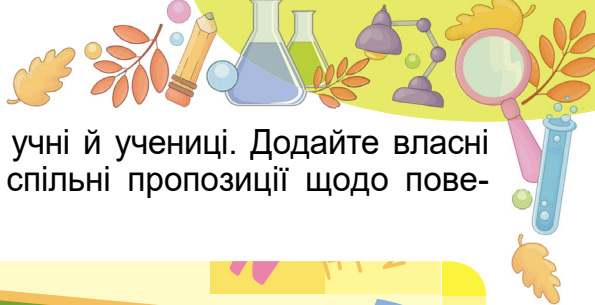
Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марного напруження у стосунках.

2

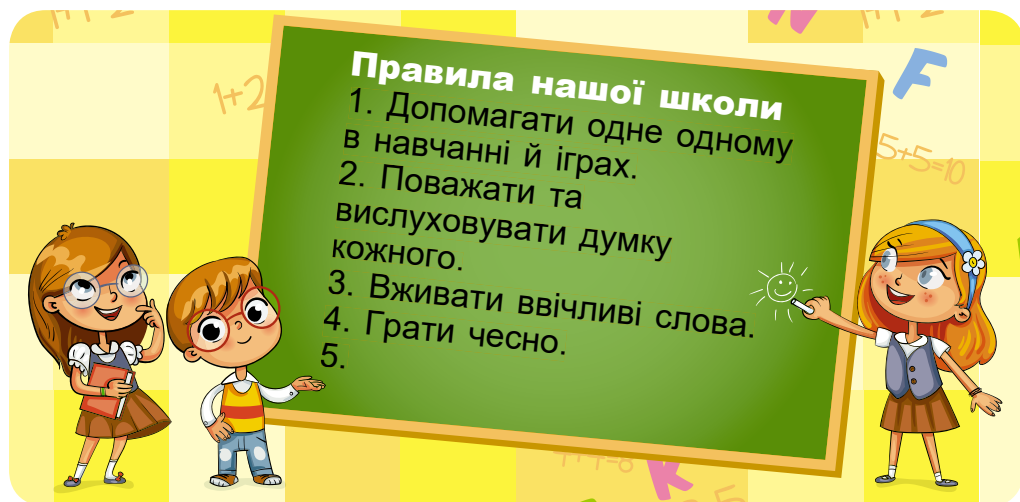
Успіху можна досягти тільки разом, у дружньому колективі. Частіше кажіть: «Нумо дружити», «Нумо грати!». Лише друзі знають, якими ви є насправді, і за будь-яких умов залишатимуться на вашому боці.

Об'єднайтеся в кілька груп. У кожній групі обговоріть правила, яких слід дотримуватися, щоб мати гарні стосунки з однокласниками та учнями вашої школи. Послухайте та

оцініть те, що запропонували інші учні й учениці. Додайте власні правила. Запишіть у зошит ваші спільні пропозиції щодо поведінки у школі.

Що є спільного у правилах поведінки та у правилах дружби? Чи можна дружбу виміряти грошима? Чи важливо мати друзів? Скільки може бути друзів в однієї людини?

Друг або подруга у вашій присутності сказав/ла неправду вчителю. Ваші дії:

- скажете вчителю, що друг (подруга) сказав/ла неправду;
- переконаєте його/її, щоб він/вона самі виправили ситуацію.

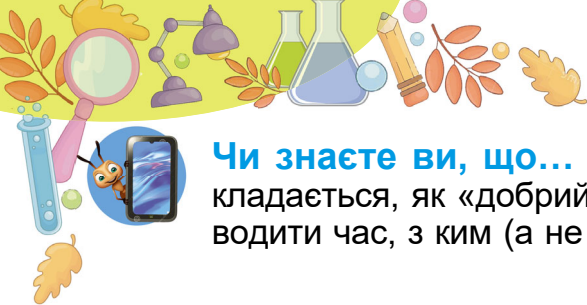

Підготуйте невелике повідомлення чи замітку для шкільної газети «Мій клас — дружна спільнота».

Висновок

Дружба — це вміння допомагати і підтримувати одне одного. Вона об'єднує тільки тих людей, які здатні зрозуміти і пробачити недоліки інших. Уміння залагоджувати конфлікти та не розпалювати суперечки дасть змогу мати багато друзів.

Чи знаєте ви, що... англійською мовою «друг» перекладається, як «добрий знайомий», з яким приємно проводити час, з ким (а не для кого) приємно щось зробити.

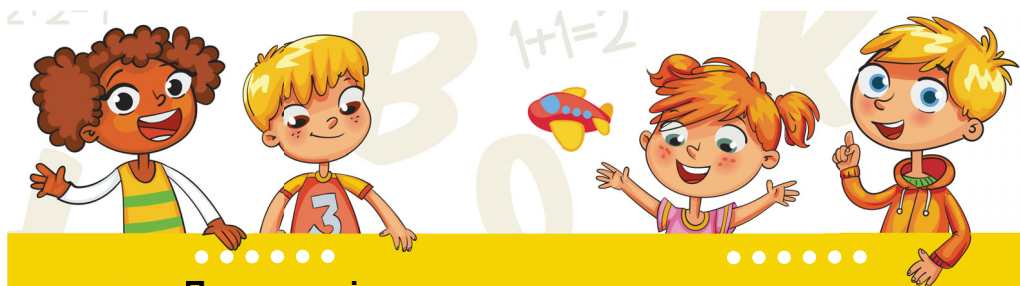
ЯКІ В ДІТЕЙ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Пригадайте, яку назву має Основний закон нашої держави. Які права мають діти? Для чого дітям потрібні права?

З моменту народження кожна дитина має право на ім'я, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їхнє піклування.

Права дитини — це права людини, яка ще не досягнула віку 18 років. Усі діти мають рівні права незалежно від того, де вони перебувають, де живуть чи навчаються. Ці права належать вам від народження, і їх не можна у вас забрати.

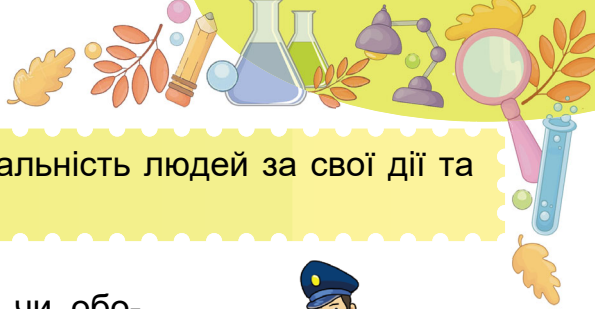
Права учнів

- отримувати знання
- висловлювати особисту думку
- користуватися підручниками і книжками зі шкільної бібліотеки
- поважати права інших дітей

Обов'язки учнів

- навчатися
- поважати думки інших
- охайно ставитися до шкільних речей
- брати участь у шкільних заходах

Діти з особливими потребами мають право на спеціальну освіту та догляд.

Обов'язок — це відповідальність людей за свої дії та вчинки.

Чого у вас більше, прав чи обов'язків? Чим права відрізняються від обов'язків?

Наша держава є учасницею багатьох міжнародних документів з питань забезпечення прав дитини. Права дітей в Україні записані в Сімейному кодексі та Законі про неповнолітніх. Україна дотримується Конвенції про права дитини, що є міжнародним документом ООН (Організації Об'єднаних Націй).

Кодекс — збірка правил.

Договір — домовленість двох або більше сторін (людей, країн тощо).

Конвенція — різновид міжнародного договору.

ООН (Організація Об'єднаних Націй) — міжнародна організація, яка працює над тим, щоб підтримувати мир і співпрацю між народами.

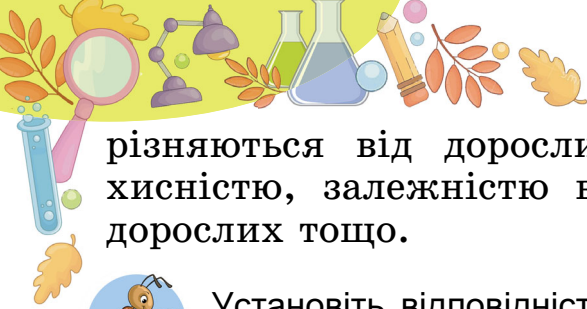

У 1989 році ООН затвердила Конвенцію про права дитини — міжнародний договір про визнання основних прав дітей.

Які права відрізняються в дітей та дорослих?

Дорослі можуть одружуватися, розпоряджатися власним майном, вільно подорожувати. Діти від-

різняються від дорослих своєю фізичною беззахисністю, залежністю від рішень батьків, інших дорослих тощо.

Установіть відповідність між обов'язками дитини та їхніми тлумаченнями. Наведіть приклад цих обов'язків.

1. Поважати і любити своє оточення.

2. Не принижувати гідності кожної людини.

3. Бути толерантними до людей.

4. Дотримуватися режиму харчування.

5. Давати можливість кожному висловлювати свої думки.

6. Дотримуватися правил мовного етикету.

7. Сумлінно навчатись, активно працювати на уроках.

А. Старанно виконувати домашні завдання, готуватися самотужки.

Б. Ставитися до них так, як би ми хотіли, щоб ставилися до нас.

В. Поводитися так, щоб своєю поведінкою не порушувати прав іншої людини.

Г. Поважати, допомагати людям, бути терплячими до людей.

Ґ. Споживати корисні продукти. Поважати працю кухарів.

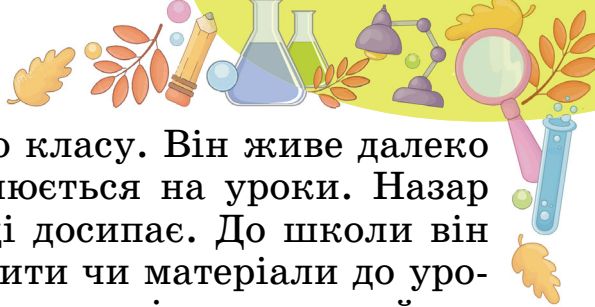
Д. Не нав'язувати своїх поглядів іншим, якщо вони з ними не згодні.

Е. Коректно і тактовно висловлювати свої думки.

Розкажіть, як ваші однокласники та однокласниці дбають про клас. Які обов'язки вони при цьому виконують? Які почуття виникають у вас під час виконання цих обов'язків?

Назар — учень третього класу. Він живе далеко від школи і щоразу запізнюється на уроки. Назар пізно лягає спати, а вранці досипає. До школи він забуває взяти потрібні зошити чи матеріали до уроків. Однокласники та однокласниці позичають йому олівці й фарби.

- Яких правил не дотримується Назар?
- Які ваші поради допомогли б йому впоратися зі своїми обов'язками?

Яких прав та обов'язків дотримуються учні та учениці у вашій школі?

Проведіть гру-вікторину «Мої права та обов'язки».

- Я відвідую лікаря за потреби.
- Усі учні класу відвідують гуртки за інтересами.
- Ми бережливо ставимося до природи.
- У мене є власна думка щодо певної проблеми.
- Мої однокласники та однокласниці з повагою ставляться до дорослих, які працюють у школі.
- Ми повинні прибирати своє робоче місце.

Як змінюється життя шкільної спільноти, коли всі її члени виконують свої обов'язки?

Виконайте проєкт «Наші обов'язки».

1. Об'єднайтеся у три групи у класі та оберіть одну з тем:

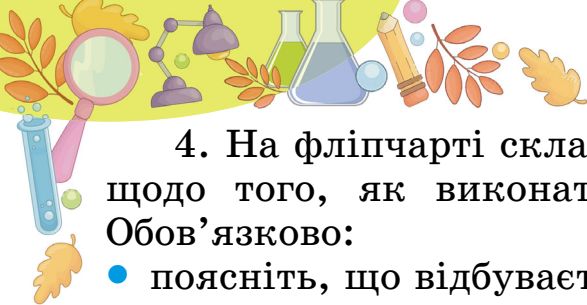
**Обов'язки
вдома**

**Обов'язки
у громаді**

**Обов'язки
у школі**

2. Складіть перелік з п'яти обов'язків, які стосуються обраної теми.

3. Зобразіть зазначені обов'язки у вигляді *інфографіки*.

4. На фліпчарті складіть схему просування ідей щодо того, як виконати обрані вами обов'язки. Обов'язково:

- поясніть, що відбувається у спільноті, коли ніхто не несе відповідальності за свої дії;
- запропонуйте ідеї для виконання обов'язків;
- поясніть, чому важливо виконувати обов'язки.

5. Представте проєкт перед однокласниками.

6. Підсумуйте результати виконаних проєктів.

Чи можна назвати вашу роботу командною? Чому?

Чи всі брали активну участь у реалізації проєкту?

Що дізналися нового?

Інфографіка — це представлення інформації у вигляді малюнка, схеми, графіка, моделі.

Висновок

Права є у кожної дитини від народження незалежно від віку, статі, мови, релігії, місця народження тощо. Права дітей в Україні захищені законом і мають неухильно дотримуватися. Окрім прав, кожна дитина має свої обов'язки, які повинна виконувати.

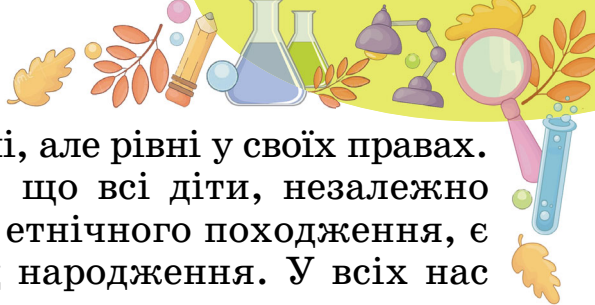
Чи знаєте ви, що... при ООН створено дитячий фонд, який піклується про права дітей у всьому світі. Цей фонд створив серію мультфільмів про права дитини. Відшукайте за ключовими словами ці мультфільми в інтернеті.

ЧИ ВСІ ЛЮДИ РІВНІ. ЩО ТАКЕ СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Як ви розумієте слова «рівність» і «справедливість»? Складіть з ними речення.

Кожна дитина становить надзвичайну цінність не лише для своїх батьків, а й для всього світу.

Ви знаєте, що всі ми різні, але рівні у своїх правах. Рівність у правах означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, *ста́ті*, етнічного походження, є рівними перед законом від народження. У всіх нас рівні можливості.

Спільною має бути взаємоповага між людьми, яка є запорукою успішності спільнот. Щоб сприяти цьому, потрібно у ставленні між людьми уникати різного роду *дискримінації*.

Дискриміна́ція — порушення прав людини. Це слово з латинської мови означає «розрізнення», тобто будь-яку відмінність, обмеження або перевагу, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав.

Ста́ть — це поділ організмів на самців і самиць, у людей — на чоловіків і жінок.

Як би ви вчинили, якщо образили когось із ваших близьких чи друзів? Чи змінилося б ваше рішення, якби образили незнайому вам дитину?

Продовжте речення у схемі. Доберіть кілька прикладів дій, які допоможуть у створенні доброзичливого ставлення у спільноті. Запишіть ці речення в зошиті.

Ми належимо до різних спільнот,

поважаємо

співпереживаємо

ставимося
толерантно

допомагаємо

захищаємо

Оберіть свою відповідь і театралізуйте відповідний сюжет.

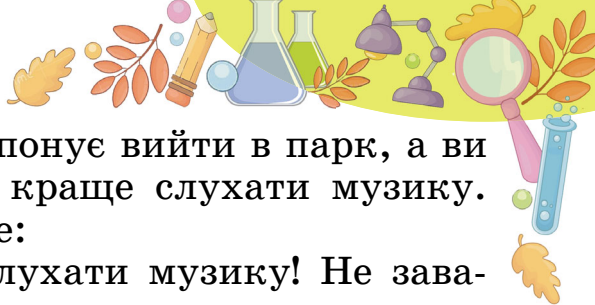
Вас запитують, чому ви розсердилися. Ви відповісте:

- А. Тебе не повинно це хвилювати!
- Б. Добре, що ти мене запитав/ла. Поговоримо про це.
- В. Я серджуся на тебе і тому не хочу з тобою про це говорити.

Ваш друг боїться стрибати на скакалці. Ви скажете:

- А. Поглянь на мене, я не боюся, і ти не бійся!
- Б. Не бійся, я тобі допоможу.
- В. Боягуз! Чого ти боїшся?

Подруга пропонує вийти в парк, а ви вважаєте за краще слухати музику. Ви відповісте:

А. Я хочу слухати музику! Не заважай мені!

Б. Іди в парк сама.

В. Послухаймо музику разом, а потім підемо у парк.

Вашому другові сумно, бо він отримав погану оцінку. Ви скажете:

А. Не можу повірити, що ти цього не зрозумів.

Б. Що з тобою? Завдання були легкими.

В. Не хвилюйся, наступного разу ти зможеш поліпшити свою оцінку.

Чи однакову відповідальність несуть хлопчики та дівчатка за хороші стосунки у вашому класі? Що сприяє хорошим стосункам у спільнотах?

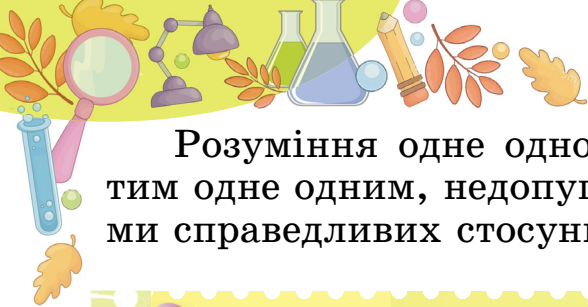

Якому малюнку відповідає слово «рівність», а якому — «справедливість»? Поясніть.

Б

Рівність між людьми означає, що інтереси і потреби як жінок, так і чоловіків, як дорослих, так і дітей беруться однаково до уваги. Усі люди здатні виконувати одні й ті самі завдання. Немає людини, кращої за іншу. Тобто всі мають рівні права, свободи та обов'язки і є рівними перед законом.

Розуміння одне одного, можливість бути почутим одне одним, недопущення насильства є ознаками справедливих стосунків.

Насильство — це будь-які умисні дії однієї людини стосовно іншої, якщо ці дії порушують права й свободи людини, завдають їй фізичної, моральної чи психічної шкоди.

Із запропонованого переліку оберіть вимоги, що забезпечують рівність між людьми.

- Виявлення однакової поваги до думки кожного.
- Відсутність переваг за ознакою статі.
- Отримання однакових оцінок у школі.
- Однакові умови для реалізації прав жінок і чоловіків.

Справедливість — це цінність, яка полягає в знанні, повазі й дотриманні прав людей.

Цінність — це те, що особливо важливо для людини.

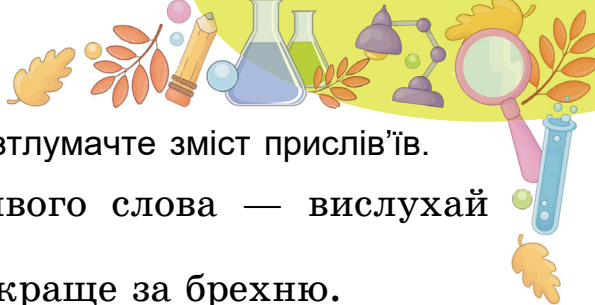

Назвіть слова-антоніми до слів «рівність» і «справедливість».

Назвіть права, якими користуються усі діти в рівних можливостях.

Попрацюйте у групах. Розтлумачте зміст прислів'їв.

- Шукаєш справедливого слова — вислухай усіх.
- Справедливе слово краще за брехню.

Висновок

Справедливість і рівність між людьми в багатьох країнах світу визнані головними цінностями. Справедливими вважають людей, які дотримуються закону і відповідають добром на добро, а несправедливими — тих, хто порушує права інших людей.

Чи знаєте ви, що... слово «справедливо» ніколи не змінювало свого значення. Як і у давні часи, воно означає «правильно, слушно, правдиво».

ЧОМУ ЛЮДИНІ ПОТРІБЕН ОСОБИСТИЙ ПРОСТІР

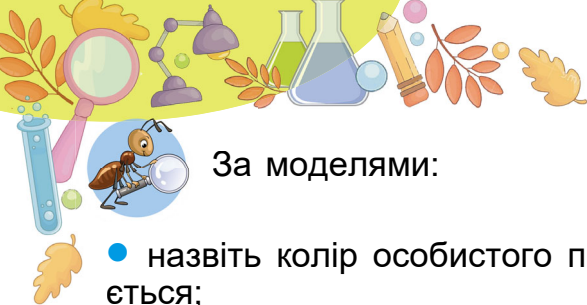

Пригадайте, що є вашим особистим простором. Чи відчували ви коли-небудь потребу в особистому просторі?

Бажання мати особистий простір — це прагнення мати власну територію, що була б на деякий час недосяжною для інших. Нею може бути ваше робоче місце, затишний куточок у кімнаті або своя кімната.

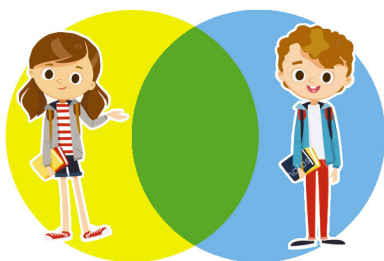
Іноді людям стає некомфортно, коли їх хтось торкається або підходить надто близько. Найкомфортніше спілкуватися на відстані витягнутої руки.

За моделями:

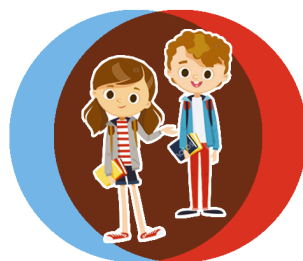
- назвіть колір особистого простору, в який ніхто не втручається;
- оберіть зображення комфортної відстані для спілкування;
- визначте приклад втручання до особистого простору.

А

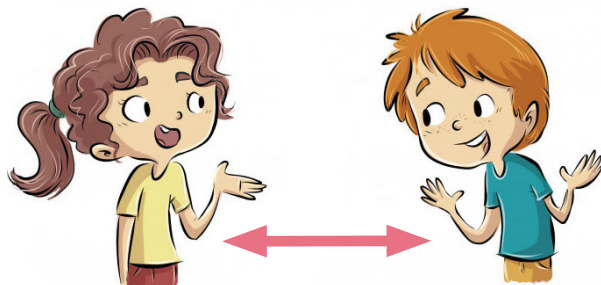
Б

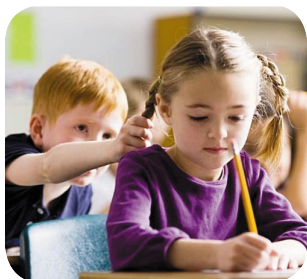
В

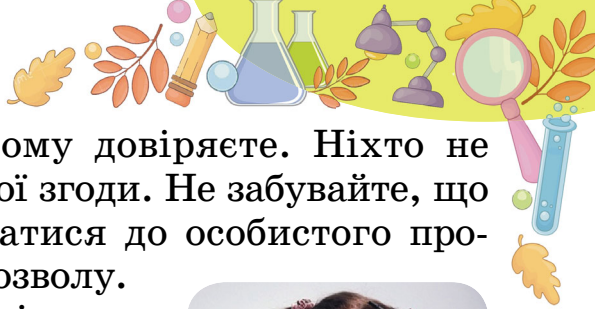
Що означає вираз «поважати межі особистих кордонів інших людей»? Наведіть приклад. Що означає вираз «забезпечити особистий простір»?

Установлення дистанції під час спілкування не означає, що ви відмежовуєтеся від людей. Це потрібно лише для впевненості, комфорту й безпеки. Знайти друзів набагато легше через повагу, а не через нав'язливу близькість.

Якщо, на вашу думку, хтось із дорослих поводить себе неправильно, ви повинні розповісти про це бать-

кам, учителям або тим, кому довіряєте. Ніхто не може торкатися вас без вашої згоди. Не забувайте, що й ви не маєте права втручатися до особистого простору іншої людини без її дозволу.

Ви не повинні шукати рішення самотужки, ви не повинні соромитися й приховувати вашу тривогу. Не бійтеся запитувати. **Якщо вам некомфортно, не бійтеся говорити — «СТОП, НІ!».**

Пригадайте, де зафіксовано право дітей бути захищеними від насильства. Коли потрібно казати «Ні!»? Наведіть кілька прикладів.

Хто в разі потреби може вас захистити, бути вашим помічником?

Подумайте, кому ви найбільше довіряєте. Це може бути хтось із ваших родичів, найкращий друг, сусід, учитель або вчителька, лікар чи лікарка та інші люди.

Театралізуйте діалог. Наприклад, спробуйте ось так:

Привіт! Я хочу сказати вам дещо важливе. Коли я зможу з вами про це поговорити?

Можна зараз. Сідай зручно та розповідай.

Ні, я краще прийду іншим разом, коли поруч нікого не буде. Я б хотів/ла поговорити з вами на самоті.

Тоді підходь завтра після уроків.

Дякую! Я прийду. Де ми зустрінемося?

У моєму кабінеті. Після п'ятого уроку він буде вільний. Отже, до зустрічі!

Дякую, до побачення!

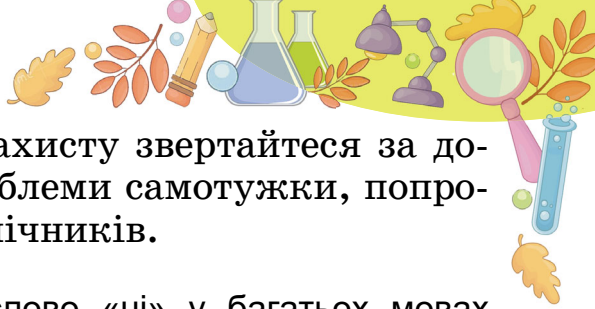
Пам'ятайте, помічники не всесильні, але вони все одно можуть багато в чому допомогти.

На допомогу завжди має прийти родина. У колі вашої родини повинно бути правило: жодних секретів. Якщо ви хочете привітати з днем народження когось несподівано, то підготуйте сюрприз, але ніколи не секрет!

Висновок

Розуміння того, де є ваші особисті кордони (особистий простір), допоможе вам ставитися одне до одного з повагою. Важливо завжди пам'ятати про взаємну повагу до чужого особистого простору.

У разі потреби для свого захисту звертайтеся за допомогою, не вирішуйте проблеми самотужки, попросіть допомоги, знайдіть помічників.

Чи знаєте ви..., що слово «ні» у багатьох мовах звучить і пишеться майже однаково. Іспанською, англійською — **no**, білоруською, сербською — **не**, італійською — **né**, польською — **nie**, румунською — **niși**, чеською — **ne**, хорватською — **ni**.

ЯК РОЗПІЗНАТИ НЕПРАВДИВУ ІНФОРМАЦІЮ

Для чого люди придумали мову?

Наші предки, які мешкали в печерах близько 2,5 мільйона років тому, створювали знаряддя праці. Для цього їм потрібно було виконувати послідовні дії. Саме для передачі інформації про ці дії і почала виникати мова. Крок за кроком вона збагачувалася, і головним у цьому ставало навчання.

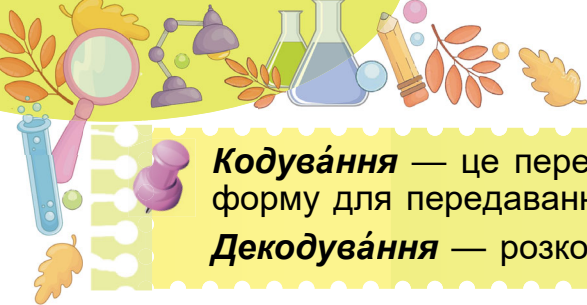
Інформацію, яку ми хочемо комусь передати, можна закодувати звуком, наприклад голосом, словами. Барабанний бій, дзвін дзвонів — усе це **звукове** кодування інформації. Якщо інформацію, яка зберігається в пам'яті людини, закодувати малюнком або знаками на носії, — це буде **графічне** кодування. Якщо закодувати буквами, то таке кодування називають **текстовим**.

Спілкування як обмін інформацією можливе лише за умови, якщо партнери мають єдину або подібну систему кодування і декодування, тобто «говорять однією мовою».

Код — система символів для передавання, оброблення і зберігання різної інформації.

Кодування — це перетворення повідомлень у зручну форму для передавання, опрацювання і зберігання.

Декодування — розкодування, розшифрування кодів.

Поміняйте місцями склади та літери у словах та розшифруйте прислів'я.

щераК сицяни
в кахру, жін
равежуль у біне.

Розкодуйте (розшифруйте) ребуси.

Чи можна назвати ребуси кодуванням інформації? Які ще способи кодування інформації ви знаєте?

Чи чули ви щось про азбуку Морзе? З якою метою її застосовували?

Американський інженер-дослідник французького походження Самуель Морзе в 1832 році розробив спеціальну азбуку, що складалася з комбінацій коротких («крапок») та довгих («тире») сигналів. За допомогою цих сигналів можна було передавати на відстань будь-яку текстову інформацію, надсилаючи її як електричні сигнали по дротах. Ця

азбука стала першим цифровим способом передачі інформації.

Сигнали азбуки Морзе можна подавати за допомогою звичайного ліхтарика чи свистка, у вигляді світла чи звуку. Відомі випадки, коли знання азбуки Морзе рятувало людям життя.

А··	Б····	В···	Г····	Ґ···
Д··	Е·	Є····	Ж····	З····
И····	І··	Ї····	Й····	К···
Л····	М··	Н··	О···	П····
Р···	С···	Т··	У···	Ф····
Х····	Ц····	Ч····	Ш····	Щ····
Ь····	Ю····	Я····		

1	· — — — —	6	— · · · ·
2	· · — — —	7	— — · · ·
3	· · · — —	8	— — — · ·
4	· · · · —	9	— — — — ·
5	· · · · ·	0	— — — — —

Прочитайте повідомлення, заповане азбукою Морзе.

···· — — — — — | ··· — — · — — — — · — — — — · · · ·
 ··· — — — — — | ··· — — — — · · · · · · · · · · · · · ·

Висловлювання — це речення, у якому щось стверджується чи заперчується.

Яке із цих речень є висловлюванням?

- Я маю багато друзів.
- Скільки друзів ви маєте?

Висловлюванням може бути тільки розповідне речення. Висловлювання бувають істинними або хибними.

Чи можна довіряти всій інформації, що є в мережі інтернет?

У житті важливим є вміння відрізнати правдиву інформацію від неправдивої, або фейкової.

Фейк — це повідомлення, у якому частково або повністю відсутня правдива інформація.

Поради, як розпізнати неправдиву інформацію

Звертайте увагу на джерело інформації.

Читайте весь матеріал.

Перевірте, хто автор.

Перевірте дату публікації.

Це точно не жарт?

Послухайте думку дорослих.

Які новини є фейковими? З яких джерел інформації можуть надходити фейкові новини? Чи можуть завдати шкоди фейкові новини?

Висновок

Фейкові новини дуже схожі на справжні. Навіть професіонали не завжди можуть відрізнити їх від справжніх. Вони можуть завдавати шкоди людям. Навчайтеся, будьте пильними та бережіть власний інформаційний простір!

Чи знаєте ви, що... поширюється швидше: правда чи брехня?

У 2018 році журнал Science опублікував дослідження щодо поширення правдивої та неправдивої інформації. Виявилося, що неправдива інформація поширювалася швидше за правдиву. Що оригінальнішою та емоційнішою була новина, то охочіше ділилися нею користувачі.

ЩО ОБ'ЄДНУЄ ЛЮДЕЙ У СУСПІЛЬНІ ГРУПИ

Що об'єднує людей? Учнів та учениць вашого класу? Товариства мисливців або захисту тварин?

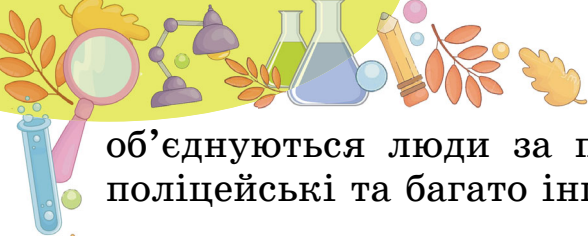
З давніх часів людина живе серед інших людей. Люди живуть групами, щоб допомагати одне одному. Вони разом працюють, розв'язують спільні проблеми, святкують і розважаються.

Найпершою спільнотою, у якій опиняється людина після народження, є сім'я. Вона об'єднує рідних і близьких між собою людей, які живуть під одним дахом, піклуються одне про одного. У сім'ї зростають і виховуються діти. Батьки та дорослі члени сім'ї забезпечують сім'ю житлом, харчуванням, одягом, створюють умови для отримання дітьми освіти, медичної допомоги.

Відчуття єдності з родиною допомагає людині впоратися із життєвими проблемами, досягнути бажаної мрії.

Кожна людина може одночасно належати до різних спільнот: сім'ї, шкільного класу, клубу за інтересами, жителів свого населеного пункту. У групи

об'єднуються люди за професією: лікарі, вчителі, поліцейські та багато інших.

Які суспільні групи дорослих людей зображено? Що об'єднує людей у кожній з них?

Назвіть професії, у яких люди:

- навчають дітей;
- дбають про здоров'я людей;
- несуть відповідальність за мир і нашу безпеку;
- рятують людей від катастроф.

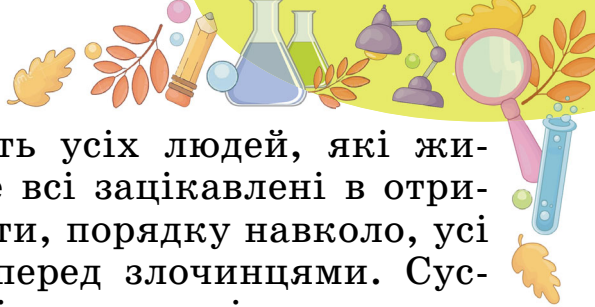
Професії лікаря, рятувальника, поліцейського, пожежника називають *суспільно значущими*. Чому, на вашу думку, вони заслуговують на велику пошану?

Суспільство — це група людей, які об'єднані спільними умовами життя, відносинами, інтересами та спільною метою.

Чи є ваш клас спільнотою? Які у вас спільні інтереси? Який успіх мав ваш клас у спільних зусиллях?

Суспільством називають усіх людей, які живуть в одній країні. Адже всі зацікавлені в отриманні освіти, цікавої роботи, порядку навколо, усі хочуть жити без страху перед злочинцями. Суспільство — це також усі люди, які живуть на Землі. Саме в суспільстві створюється все необхідне для людини: будинки й одяг, інструменти та книжки, музика і вірші тощо. Усі люди зацікавлені у збереженні і збільшенні досягнень людського суспільства.

Рідна мова, схожість у способі життя об'єднують людей у народ, що є також частиною суспільства. В усьому світі людство налічує понад 4 тисячі різних народів. В Україні проживають численні представники 15 етнічних спільнот, серед них — українці, росіяни, білоруси, молдавани, болгар, угорці, румуни, поляки, татари та інші.

Що спільного у значенні слів *спільнота* та *суспільство*?

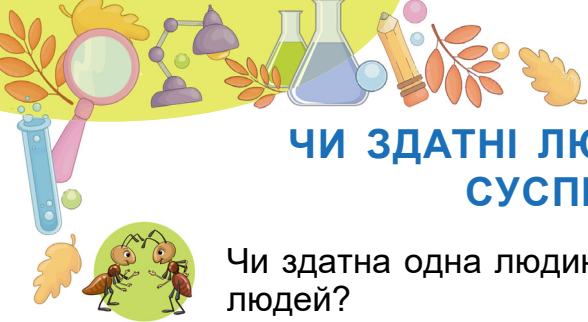

Висновок

З давніх часів люди розуміли, що разом вони стають сильнішими. З народження і протягом свого життя людина належить різним спільнотам. Така належність дає почуття захищеності, впевненості, допомагає розвиватися. Суспільством можна назвати людей, які водночас належать до різних спільнот, але мають спільні культуру, територію, а також інтереси та цілі.

Чи знаєте ви, що... за межами Європи українська мова має напівофіційний статус у США, зокрема в окрузі Кук штату Іллінойс. До складу цього округу входить місто Чикаго разом з передмістями. Спільнота округу обрала українську мову, оскільки вона там найуживаніша.

ЧИ ЗДАТНІ ЛЮДИ ЗМІНЮВАТИ СУСПІЛЬСТВО

Чи здатна одна людина змінити суспільство? А багато людей?

У своєму розвитку людство пройшло довгий шлях і зазнало великих змін. Давні люди харчувалися зібраними дикорослими рослинами і тим, що вполюють. Вони облаштовували своє житло в печерах, навколо яких і вирувало їхнє життя.

Тільки гуртом вони могли зробити те, що поодиноці їм було не під силу. Так створювалися перші спільноти людей. Кожна людина в цих групах мала свій обов'язок. Чоловіки полювали на диких тварин, жінки підтримували вогонь у печерах, готували на вогні впольовану здобич. Під час пошуку їжі давнім людям часто загрожували небезпеки.

Поступово люди спільно навчилися вирощувати рослини, одомашнили диких тварин, навчилися будувати села і міста. Минуло багато часу, і люди навчилися створювати машини. Потяг і автомобіль із диковихок перетворилися на звичні засоби пересування. За багато років збільшилася їхня швидкість.

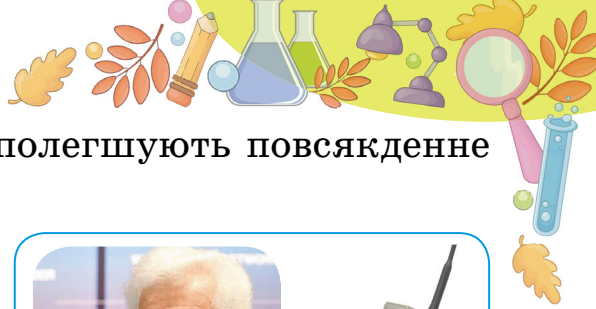
1885 рік

1925 рік

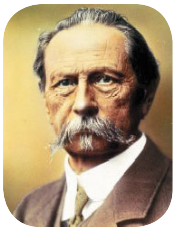
2020 рік

Жага до нових знань, набуття досвіду допомогли здійснитися багатьом відкриттям та новаціям. Нині машини замість людини виконують різнома-

нітні види діяльності, що полегшують повсякденне життя людей.

Карл Бенц,
німецький
винахідник

Бензиновий
автомобіль

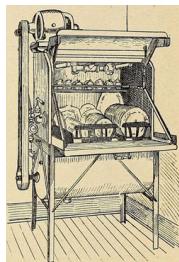
Мартін Купер,
американський
інженер
українського
походження

Мобільний
телефон

**Джозефіна
Кокрейн,**
американська
винахідниця

Посудомийна
машина

Олайша Отіс,
американський
винахідник

Ліфт

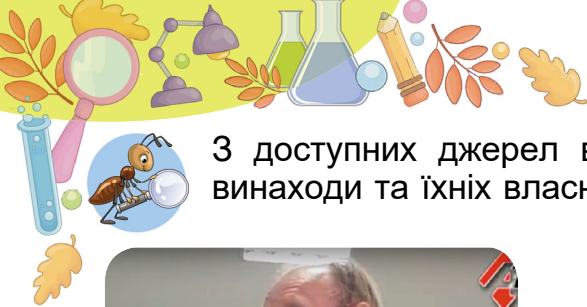
Винайдення *електроенергії* дало змогу створити електричне освітлення та опалення, запустило у дію прилади та машини.

Літаком можна дістатися до будь-якого куточка земної кулі, а ракетою — до інших планет.

Комп'ютер ми використовуємо для створення та збереження інформації.

Завдяки мобільному телефону та інтернету — спілкуємося з усім світом.

Пишаймося українськими вченими, які щорічно створюють тисячі винаходів! Деякі з них мають світове визнання.

З доступних джерел відшукайте інформацію про такі винаходи та їхніх власників. З'ясуйте, хто що винайшов.

Сергій Тимчук,
харківський
винахідник

Антон Пастерніков, Максим Осика,
Антон Степанов, Валерій Ясак —
донецькі винахідники

Рукавичка, що розпізнає
мову жестів

Їстівний
поліетилен

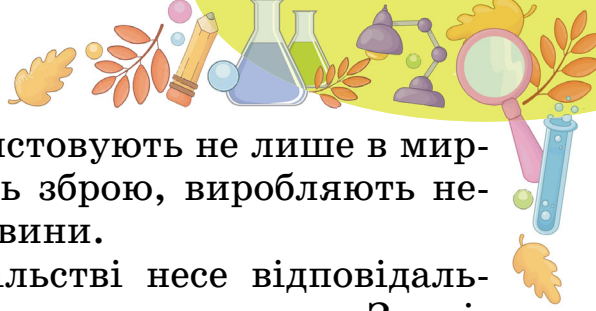

Складіть і запишіть у зошит перелік технічних винаходів, які використовують:

у наших оселях; у школі та класних кімнатах;
у спілкуванні між людьми.

Розвиток науки та новітні технології полегшують життя людей, але водночас створюють екологічні проблеми.

Робота заводів, машин, використання пластмаси забруднюють природу. Зростає ризик пожеж, аварій і катастроф.

Деякі відкриття використовують не лише в мирних цілях, коли створюють зброю, виробляють небезпечні для здоров'я речовини.

Кожна людина в суспільстві несе відповідальність за збереження природи та життя на Землі. Для того щоб жити в мирі та злагоді, потрібно поважати одне одного.

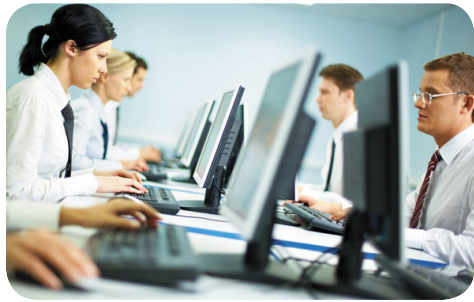
Чому, на вашу думку, відсутність згоди в суспільстві гальмує його прогрес (розвиток)?

Чи несуть зображені винаходи ризики для людини та природи? Наведіть приклад позитивних змін у розвитку людських суспільств. Чи існують зміни в суспільстві, які шкодять людям? Наведіть приклад.

Будівництво заводу
з виробництва сонячних
панелей

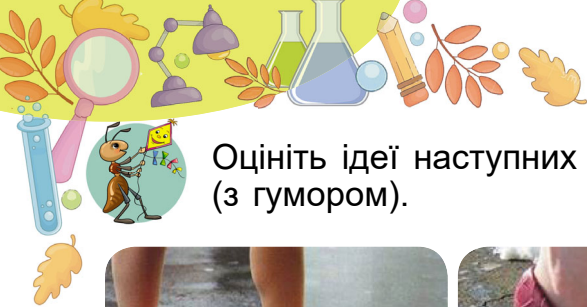
Використання
цифрових пристроїв

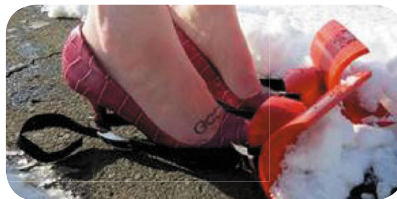
Ремонт дорожнього
полотна

Використання
вантажопідйомних літаків

Оцініть ідеї наступних винаходів і запропонуйте власні (з гумором).

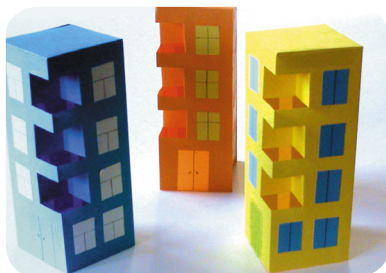

Разом з однокласниками підготуйте проєкт «Місто майбутнього» або «Село майбутнього». Для цього зробіть за зразком чи власним задумом макет. Розподіліть між собою виготовлення об'єктів макета.

Вам знадобляться: шматок пінопласту або картону для основи, конструктор «Lego», кольоровий картон та папір (колір оберіть за бажанням), картонні коробки з-під молока (соку) тощо, основи від паперових рушників, пластилін, шпажки для барбекю, дерев'яні прищепки, пластилін, кольорові та простий олівці, лінійка, клей ПВА, ножиці та матеріали для оздоблення (за бажанням).

Виконуйте послідовно.

1. Підготуйте пінопласт або картон для основи. Намалюйте ескіз майбутнього міста/села.
2. На основі зобразіть вулиці.
3. Виготовте макети будинків. Для цього використайте картон, невеликі за розміром картонні коробки, основи від паперових рушників або конструктор «Lego».

4. Виріжте з паперу макети сонячних батарей та розмістіть їх на дахах будинків.

5. Виготовте вітряки (пригадайте, як ви це робили в 1-му класі).

6. Виріжте з картону фігурки велосипедистів.

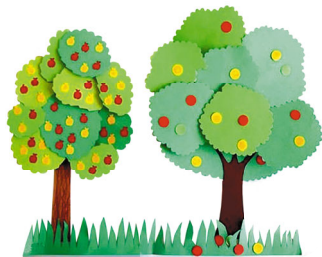
7. Виготовте моделі транспортних засобів (пригадайте, як ви це робили у 2-му класі). Для цього використайте картон, невеликі за розміром картонні коробки, основи від паперових рушників, дерев'яні прищепки та конструктор «Lego».

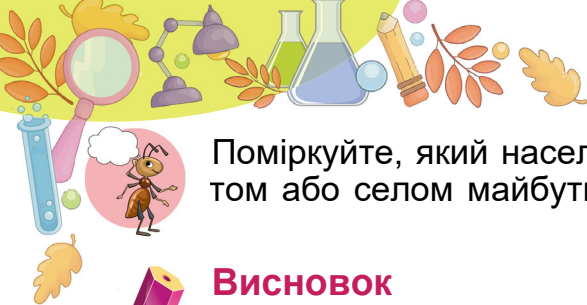
8. Виготовте макети дерев (пригадайте, як ви виготовляли їх у 2-му класі).

9. Розмістіть виготовлені шаблони будинків, вітряків, дерев, велосипедистів та електромобілів на основі.

10. Виконайте оздоблення макета «Місто/село майбутнього» за власним бажанням.

11. Презентуйте частину власної роботи.

Поміркуйте, який населений пункт можна назвати «Містом або селом майбутнього».

Висновок

Розвиток суспільства — це низка змін і подій.

Людське суспільство змінюється завдяки науковим відкриттям і праці людей. Зміни полегшують життя людини, але водночас потребують захисту природи, турботи про здоров'я людини та збереження миру між народами. Суспільства процвітають, коли люди працюють для досягнення значущих спільних цілей і мають рівні права.

Чи знаєте ви, що... ми всі народжуємося геніями. За ключовими словами відшукайте в інтернеті мультфільм, який доводить це.

ЯК НЕ ЗАБЛУКАТИ У ВСЕСВІТНІЙ МЕРЕЖІ

Чи знаєте ви, що об'єднує мільйони людей у всьому світі? Що ви знаєте про інтернет? Де розміщується інформація в інтернеті? Пригадайте, що таке програма-браузер.

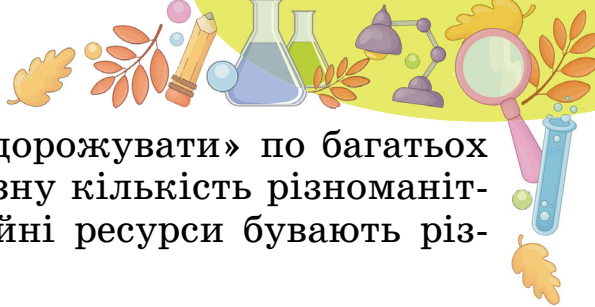

Який малюнок зображує значок браузера на робочому столі?

З появою інтернету з'явилася можливість дуже швидко обмінюватися інформацією, спілкуватися з людьми, що мешкають у різних куточках земної кулі.

В інтернеті можна «подорожувати» по багатьох сайтах, що містять величезну кількість різноманітної інформації. Інформаційні ресурси бувають різними.

Інформаційний ресурс — сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Інформаційні ресурси поділяють на:

- *інформаційні сайти* (новинні, розважальні, онлайн-словники, бібліотеки або енциклопедії);
- *онлайн-сервіси* — пошукові системи, поштові сервіси, соціальні мережі, форуми, блоги, дошки оголошень тощо;
- *інтернет-магазини*, платіжні системи тощо;
- *офіційні сайти* державних організацій і компаній.

1. Зайдіть на дитячий сайт «Соняшник». Для цього потрібно ввести посилання в рядок адреси браузера

<http://sonyashnik.com/>

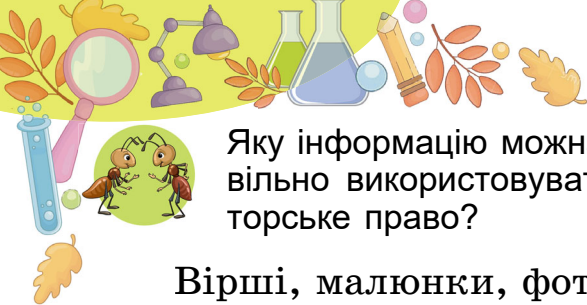
2. Перегляньте зміст головної сторінки сайту і з'ясуйте, яку інформацію можна знайти.

3. Обговоріть це у групі, підготуйте повідомлення про зміст сайту.

Інтернет — це величезне сховище інформації. Для того щоб знайти важливу для вас, слід правильно скласти пошуковий запит. Найцікавішою особливістю інтернету є *гіперпосилання*.

Гіперпосилання — це виділений кольором текст, зображення чи кнопка на веб-сторінці, натиснення на які зумовлює перехід на іншу сторінку чи частину тієї самої сторінки.

Яку інформацію можна зустріти в інтернеті? Чи можна вільно використовувати цю інформацію? Що таке авторське право?

Вірші, малюнки, фотографії, музика і відео, які створила, намалювала, зробила і написала людина, належать тільки їй. Ніхто не може видавати чужі роботи за свої. Це і є авторське право.

Щодня ви маєте можливість читати інформацію в інтернеті, слухати музику, дивитися відео чи працювати з улюбленими програмами. Пам'ятайте, майже все, що є в мережі інтернет, захищено авторським правом.

На жаль, іноді чужі винаходи та твори публікують люди, які їх не створювали і не є їхніми авторами. Така дія є крадіжкою і має назву *плагіат*.

Плагіат — це оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

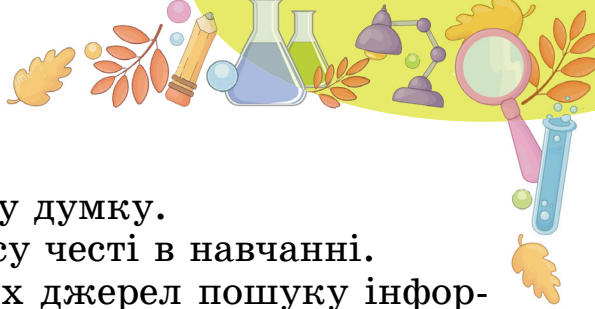

У класі є дівчинка, у якої інші учні постійно списують. Дівчинці це не подобається, але коли вона відмовляється давати списувати, її починають ображати та переставляють з нею спілкуватися.

Які поради ви можете дати дівчинці? Чи є списування в однокласників плагіатом? До яких наслідків може призвести плагіат?

Пам'ятайте! Давати списувати — нечесно, це означає позбавити однокласників можливості самостійної роботи та творчого пошуку.

Як уникнути плагиату?

- Висловлюйте власну думку.
- Дотримуйтеся кодексу честі в навчанні.
- Звертайтеся до різних джерел пошуку інформації, так можна отримати більше унікальних способів представити свої ідеї.
- Завжди посилайтеся на джерело інформації, поважайте ідеї та думки інших людей.

Висновок

Самостійно працюючи над розв'язанням поставлених завдань, ви: виявляєте повагу до авторського права; розвиваєте власні здібності; отримуєте нові знання; доводите, що ви чесна людина.

Чи знаєте ви, що... авторське право на різноманітні винаходи діє протягом усього життя автора і ще 70 років після його смерті. Винятком є лише фотографії. Авторське право на них діє 50 років для звичайних фотографій і 70 років для художніх фотографій.

ЧОМУ СІМ'Я — НАЙГОЛОВНІШЕ В НАШОМУ ЖИТТІ

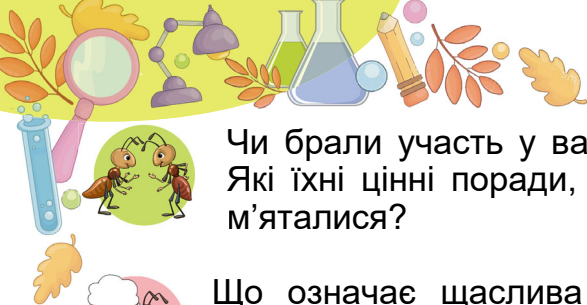

Для чого людині потрібна сім'я? Чим сім'я відрізняється від іншої групи людей? Що об'єднує членів сім'ї? Як називають членів сім'ї?

Сім'ю створюють люди за взаємною згодою, які вступають у шлюб на рівних правах. У сім'ї народжуються діти, яких виховують батьки.

Бабусі й дідусі дають мудрі поради щодо виховання дітей, допомагають доглядати за онуками.

Чи брали участь у вашому вихованні бабусі й дідусі? Які їхні цінні поради, настанови вам найбільше запам'яталися?

Що означає щаслива родина? Яку сім'ю називають дружною? Чого б ви хотіли навчитися від своїх батьків, старших родичів? Чому кажуть: «Міцна сім'я — міцна держава»?

Сім'я — це маленька спільнота, частинка нашого народу, держави. Майбутнє кожного покоління — у сім'ї. У дружній сім'ї вміють слухати і допомагати одне одному. Злагода, взаєморозуміння, взаємоповага та атмосфера любові в родині — найдорожче багатство.

Турбота про сім'ю — одне з головних завдань держави.

У Конституції України записано: «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». Це означає, що держава допомагає батькам рости і виховувати дітей.

У парах з'ясуйте зміст прислів'їв.

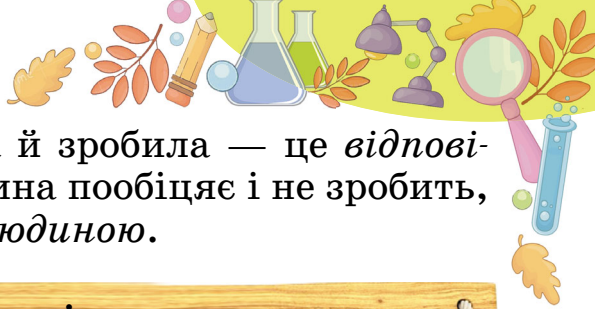
- Не потрібен і клад, коли в сім'ї лад.
- Сім'я міцна — горе плаче.

Щоб у житті було все добре, щодня увечері, перед сном, обов'язково подумайте, що вам сьогодні вдалося зробити хорошого, чого ви навчилися, кому допомогли. Якщо здійснили добрі справи, отже, день прожили не даремно.

Які домашні обов'язки ви маєте? Що відбувається, коли ви їх не виконуєте? Як називають людину, яка відповідає за свої вчинки?

Відповідальність — це здатність людини (групи людей) відповідати за те, що їй доручено, або за те, що вона пообіцяла зробити.

Людина, яка пообіцяла й зробила — це *відповідальна людина*. Якщо людина пообіцяє і не зробить, вона є *безвідповідальною людиною*.

**На дорослих членів родини
спільно покладаються обов'язки:**

виховувати в дітей повагу до прав і свобод інших людей, любов до своєї родини, свого народу, Батьківщини;

шанобливо ставитися до державної та рідної мови, до народних традицій і звичаїв;

піклуватися про здоров'я дітей;

готувати дітей до самостійного життя.

Які з наведених домашніх обов'язків ви виконуєте? Доповніть цей перелік власними прикладами. Як ваші обов'язки змінюються з року в рік?

У яких спільних сімейних справах ви берете участь? Яку саме? Заповніть у зошиті наступну таблицю.

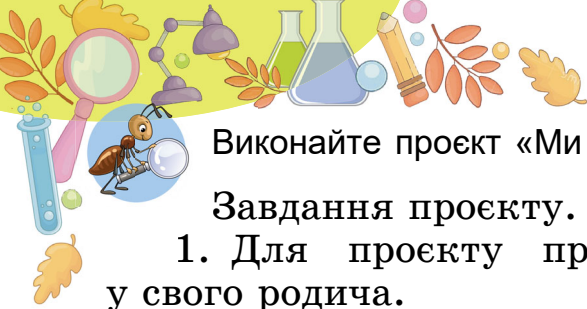
Ігри

Рішення

Бесіди

Свята

У групах обговоріть і поділіться своїм досвідом. Чому для вас важливо брати активну участь у спільних справах вашої родини?

Виконайте проект «Ми родичі».

Завдання проекту.

1. Для проекту пропонуємо взяти інтерв'ю у свого родича.

2. Виготовте аплікацію силуетів людей (дорослих і дітей, кількість силуетів визначте за власним бажанням).

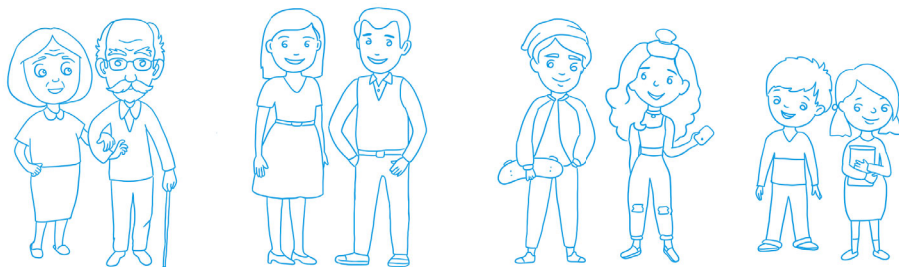
3. Познайомте своїх однокласників та однокласниць з одним із членів вашої родини.

4. Опишіть, якого віку ця людина, яку має зовнішність, чим займається.

Вам знадобляться: кольоровий папір і картон (колір оберіть за бажанням), клаптики тканини, простий і кольорові олівці, клей ПВА, ножиці, матеріали для оздоблення (декоративні очі, лелітки, бісер, стрічки, нитки тощо).

Виконуйте послідовно.

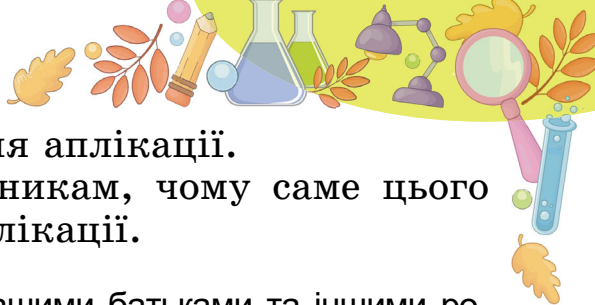
1. На аркуші картону намалюйте ескіз силуетів людей для аплікації.

2. Підготуйте деталі аплікації.

3. Прикріпіть деталі до основи.

4. Виконайте оздоблення аплікації.

5. Розкажіть однокласникам, чому саме цього родича ви зобразили на аплікації.

Що у вас є спільного з вашими батьками та іншими родичами? Згадайте ситуації, коли у вашій родині проявилися наведені якості. Наведіть приклади, розкажіть про це.

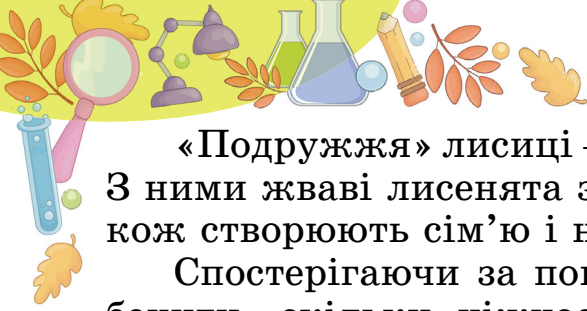
- Взаємодопомога.
- Розуміння проблем іншого.
- Повага до думки іншого.
- Трубота одне про одного.

Чи існують сім'ї у тварин? Чим схожі і чим відрізняються родини тварин від родин людей?

Деякі тварини також створюють сім'ї. Між батьками і дітьми, братами і сестрами у тварин виникають теплі стосунки і почуття. За такими тваринами цікаво спостерігати. Наприклад, для малят бурих ведмедів найкращий учитель — мама ведмедиця. Вона вчить ведмежат у разі небезпеки швидко забиратися їй на спину або на дерево.

«Подружжя» лисиці — вірні та прекрасні батьки. З ними жваві лисенята завжди в безпеці. Вовки також створюють сім'ю і нерозлучні на все життя.

Спостерігаючи за поведінкою коней, можна побачити, скільки ніжності вони дарують одне одному. Є сім'ї й у птахів. У великій курячій сім'ї півень, щойно знайде зерна, одразу кличе курей до їжі. Тварини цьому ніде не навчаються, а народжуються з такими властивостями.

Чи спостерігали ви за сім'ями домашніх тварин, ваших улюбленців? Чим здивували і чого навчили вас ці спостереження?

Чи зустрічали ви колись на вулиці собаку, який шукає своїх господарів або сидить на зупинці громадського транспорту і заглядає в обличчя кожного перехожого? Які почуття вас охоплювали?

Рішення завести тварину має бути зваженим і схваленим усіма членами родини. Допомогати тваринам легко — достатньо бути уважним і не проходити повз, коли хтось із них потребує допомоги.

Чим ви можете допомогти тваринам-безхаткам?

Дізнайтеся, коли відзначають Всесвітній день домашніх тварин (World Day Pets) цього року.

Підготуйте повідомлення про стосунки в сім'ях тварин.

Презентуйте повідомлення зручним для себе способом.

Висновок

Сім'я — це люди, з якими ділять щастя і радість, які завжди підтримають і допоможуть у скрутну хвилину. Людям властива здатність бачити краще в поведінці інших.

Чи знаєте ви, що... рівноправність — девіз сімейного життя пінгвінів. Про дитинча піклуються батьки, кожен на своєму етапі: мама виношує яйце, а тато висиджує пташенят. Самець акуратно ставить на лапки знесене яйце і дбайливо вкриває його шкірною складкою внизу живота — насідною сумкою.

ЩО Я ЗНАЮ ПРО ІСТОРІЮ СВОГО РОДУ

У групах розгляньте світлини. Висловіть припущення, які родинні стосунки в героїв цих фотосюжетів. Зіставте свої відповіді з відповідями інших груп.

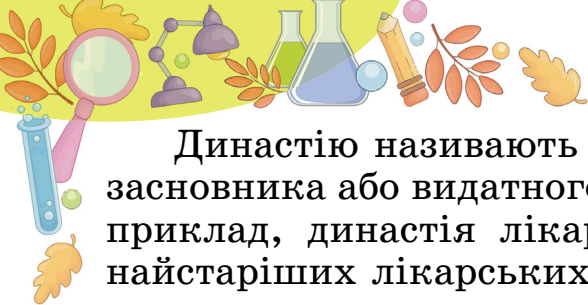

Із запропонованих слів оберіть синоніми.

Родина, батьківщина, сім'я, сімейство, прізвище, рідня, родичі, рід, плем'я, династія.

Династія — представники кількох поколінь однієї і тієї самої сім'ї, які передають з покоління в покоління професійну майстерність, традиції.

Династію називають за іменем родоначальника, засновника або видатного представника родини. Наприклад, династія лікарів Богомольців — одна з найстаріших лікарських династій в Україні.

Дізнайтеся, чи є династії у ваших родинах.

Для чого людині прізвище? Звідки виникли прізвища?

Прізвища людей передаються родиною протягом багатьох років, навіть століть. Прізвища мають різне походження. Багато сучасних українських прізвищ походять ще із часів Запорозької Січі. У ті часи за прізвищем можна було дізнатися про поширені в Україні ремесла, промисли, про діяльність людини, про належність до війська чи торгівлі. Наприклад, *Пушкар*, *Гарматій* — це прізвища козаків, які обслуговували або виготовляли зброю. Прізвище могло утворитися від назви місцевості, де мешкали люди. Навіть зовнішність, особисті якості людини та схожість у поведінці зі звичками або рисами тварин могли вплинути на утворення прізвища.

Походження — належність за народженням до певної національності, місцевості.

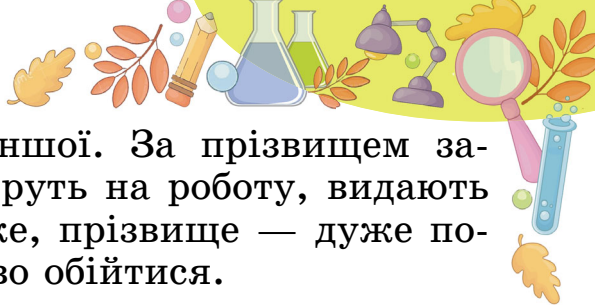
Прізвище — частина власної назви особи, її повного імені.

Попрацюйте у групах.

Припустіть, що могло вплинути на утворення таких козацьких прізвищ: Головатий, Чуб, Зуб, Губа, Шрам, Горбоніс, Свистун, Швидкий, Холодний, Гарячий, Хмара.

Прізвище записують у свідоцтві про народження, паспорті. Це мовний знак, за допомогою якого одну

людину відрізняють від іншої. За прізвищем записують учнів у школі, беруть на роботу, видають заробітну плату тощо. Отже, прізвище — дуже потрібне, без нього неможливо обійтися.

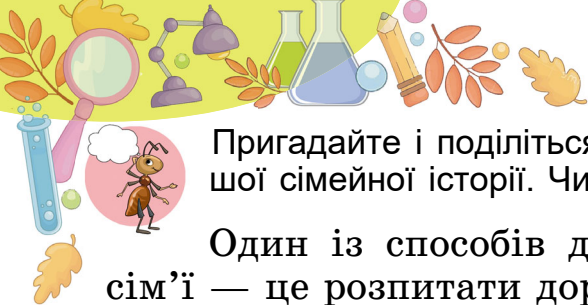
Скільки членів вашої родини мають таке саме прізвище, як у вас? Де й коли бере початок ваш родовід?

Кожна сім'я, як і кожна людина, унікальна. Немає однакових людей і однакових родин. Але всі вони мають щось спільне, що робить кожну сім'ю найкращою для кожного з нас, — це те, що в родині ми любимо одне одного.

Кожен з вас особливо успішний у чомусь. Хтось уміє грати на гітарі, хтось робить гарні зачіски, а хтось вправно забиває м'яча. Усе це — ваші здібності, і кожна з них однаково важлива й цінна. Ваша особиста історія складається з фактів і досвіду, якими ми ділимося із сім'єю та друзями, наприклад народження братика чи сестрички.

Важливі факти з життя вашої родини, навіть до того, як ви народилися, також є частиною сімейної історії, наприклад дата народження мами.

Пригадайте і поділіться у групі цікавими фактами з вашої сімейної історії. Чи є серед них подібні?

Один із способів дізнатися про історію своєї сім'ї — це розпитати дорослих членів родини.

Дослідіть свою особисту історію, виконавши наступні кроки:

1. З'ясуйте, хто з дорослих членів родини може вам допомогти.

2. Продумайте запитання, які ви поставите, наприклад: «Коли почали ходити? У якому віці з'явився перший зуб?».

3. Разом розгляньте світлини сімейного альбому. Обговоріть сімейні події, які відображені на світлинах.

4. За бажанням разом з дорослими зробіть слайд-презентацію «Моя сімейна історія» та поділіться з однокласниками.

Що вам найбільше сподобалось у своїй історії? Що ви відчували, коли відкривали деякі факти своєї історії?

Запишіть у зошит повні імена всіх членів вашої сім'ї.

Висновок

Усі родини унікальні. Тільки народ, який знає свій родовід, може розвиватися. Освічена людина завжди розуміє, що без минулого немає сучасного.

Чи знаєте ви, що... найпоширенішими прізвищами в Україні є Мельник, Шевченко, Коваленко, Бондаренко.

ТРАДИЦІЇ МОЄЇ СІМ'Ї

Пригадайте, що таке традиції. Які ви знаєте українські традиції? Яких традицій дотримуються у вашій родині?

В українських сім'ях прийнято з повагою ставитися до старших, слухати і допомагати їм, любити свою Батьківщину й рідний край. Старші люди є наставниками для молодших. Молодші — помічники для батьків, бабусь, дідусів та інших родичів.

Для українських сімей, як і для сімей усіх інших народів, які мешкають в Україні, характерна гостинність. Члени сім'ї підтримують одне одного, розділяють разом радість і сум. Вони мають багато спільного й водночас поважають думку та особистий простір одне одного.

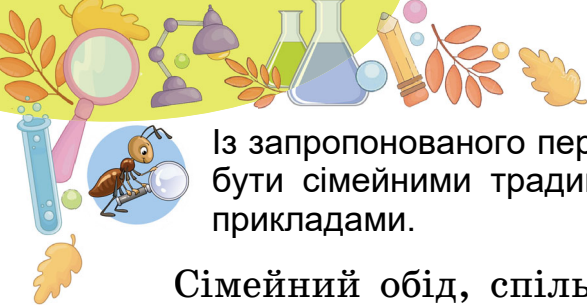

Як ви святкуєте дні народження? Хто найчастіше є вашим гостем у такі дні? Хто наряджає ялинку до Різдвяних свят? Де відпочиваєте з родиною влітку?

Сімейні традиції — це встановлені стандарти поведінки, яких дотримуються члени родини, а також звичаї та погляди, що передаються з покоління в покоління.

Сімейні традиції зближують, зміцнюють почуття. Адже найчастіше — це моменти приємного спільного дозвілля, коли можна бути собою і радіти життю.

Звичаї та традиції — це дії чи поведінка, які постійно повторюються.

Із запропонованого переліку оберіть справи, що можуть бути сімейними традиціями. Доповніть його власними прикладами.

Сімейний обід, спільні ігри дітей з дорослими, виконання домашніх обов'язків, перегляд фільму всією родиною, розповідь казок перед сном, зберігання та передавання з покоління в покоління сімейних реліквій.

Сімейна реліквія — шанована в родині річ, яку бережуть і яка пов'язана з історичними або релігійними подіями минулого.

Сімейною реліквією може бути бабусин вишитий рушник, дідусів годинник або старовинна книга. Важливо, щоб будь-який із цих предметів допомагав зберігати пам'ять про своїх предків та історію свого роду. Цінність таких речей визначається не сумою грошей, а пам'яттю про родину.

Чи є сімейні реліквії у вашій сім'ї? Запишіть у зошит, чому вони для вас є цінними.

Проведіть дослідження «Традиції моєї сім'ї».

1. Яких звичаїв, традицій дотримуються у вашій сім'ї? Які сімейні реліквії зберігає ваша родина?

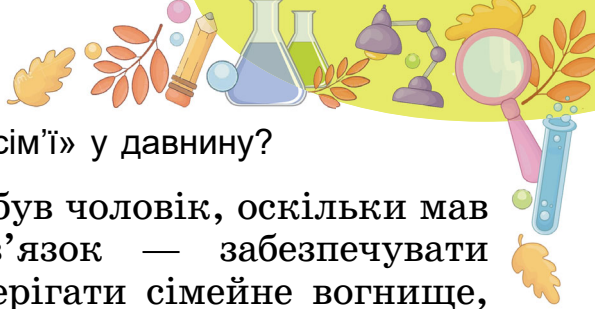
2. Хто запровадив ці традиції? Як довго їх дотримуються?

3. Складіть перелік сімейних традицій і запишіть їх у зошиті в таблицю.

4. Ознайомте з результатами дослідження членів своєї сім'ї.

Які сімейні традиції ви бажаєте започаткувати у своїй родині?

Кого називали «головою сім'ї» у давнину?

Раніше головою сім'ї був чоловік, оскільки мав найважливіший обов'язок — забезпечувати сім'ю всім необхідним. Зберігати сімейне вогнище, рости дітей був обов'язок жінки. Нині і чоловік, і жінка можуть заробляти та забезпечувати себе і дітей. Вони на рівних беруть участь у виконанні домашніх справ та інших обов'язків.

Разом у групі пофантазуйте над малюнком і театралізуйте в ролях, про що говорять рідні люди. Придумайте назву для малюнка.

Для того щоб створити нову сімейну традицію, потрібно лише ваше бажання і згода членів родини. Пам'ятайте і продовжуйте традиції своєї сім'ї!

Висновок

Кожна сім'я має свої традиції, які шануються і яких дотримуються з покоління в покоління. З давніх часів і до наших днів заведено надавати особливу увагу й пошану людям похилого віку. У багатьох сім'ях зберігають і передають з покоління в покоління особливі речі — сімейні реліквії.

Чи знаєте ви, ... які обереги має українська родина? Відшукайте додаткову інформацію про це в інтернеті.

ЩО ТАКЕ СІМЕЙНИЙ ДОБРОБУТ

Що таке добробут? На що ваша сім'я витрачає гроші?

Члени сім'ї ведуть спільне господарство, допомагають одне одному, разом долають труднощі, радіють успіхам.

Для того щоб правильно вести домашнє господарство, потрібен сімейний бюджет.

Бюджет сім'ї (від англ. — грошова сумка) — це планування, під час якого враховують усі доходи і витрати сім'ї за певний період (місяць, рік). У його накопиченні беруть участь усі члени сім'ї.

Грошові доходи — це гроші, які заробила та отримала ваша сім'я за певний проміжок часу.

Заробітна плата — це грошова винагорода, яку виплачує власник підприємства працівникові за виконану ним роботу. Вона є основним джерелом доходів більшості сімей.

За допомогою малюнка з'ясуйте, із чого складаються доходи сім'ї.

заробітна
плата

Сімейний бюджет

пенсія

стипендія

доходи від домашнього
господарства

У зошит запишіть, із чого складаються доходи вашої сім'ї.

За схемою назвіть види грошових витрат.

Види витрат сім'ї

Обов'язкові витрати:

продукти
харчування; одяг;
взуття; за житло;
комунальні послуги;
податки;
транспортні послуги;
на освіту

Непередба- чувані витрати:

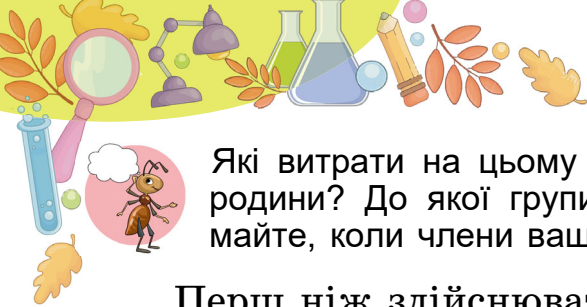
хвороба;
ремонт
холодильника,
автомобіля

Необов'язкові витрати:

купівля будинку,
автомобіля,
електронної
апаратури,
предметів
розкоші

Витрати сімейного бюджету — це грошові витрати на придбання чи споживання чого-небудь членами сім'ї.

Які витрати на цьому тижні здійснювали члени вашої родини? До якої групи витрат вони належать? Подумайте, коли члени вашої родини збільшують витрати.

Перш ніж здійснювати покупки, потрібно наперед спланувати свої витрати, наприклад, на їжу, одяг, житло. Купуючи харчові продукти, варто зменшити витрати на менш корисну їжу (солодощі, морозиво, солодкі напої). Купуйте корисні молочні продукти, овочі, рибу.

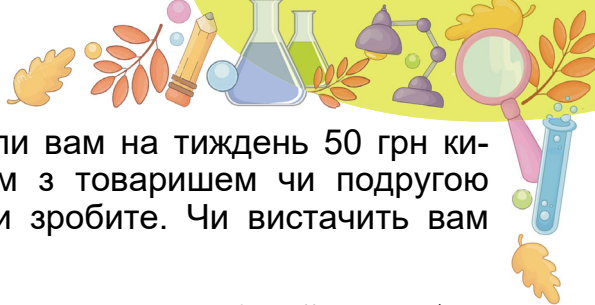
Купуючи одяг, взуття чи іграшку, корисно обдумати необхідність цієї покупки. Подумайте, як куплена річ буде гармоніювати з іншими речами вашого гардеробу. Порівняйте ціни і якість потрібної вам речі в різних магазинах. Дотримуючись цих правил, ви зможете зменшити витрати і накопичити гроші.

Які витрати сімейного бюджету, на ваш погляд, важливі для фізичного розвитку людини, а які — для розвитку внутрішнього світу?

Борг — те, що потрібно повернути, наприклад гроші.

Уявіть, що батьки виділили вам на тиждень 50 грн кишенькових грошей. Разом з товаришем чи подругою обговоріть, які покупки ви зробите. Чи вистачить вам цих грошей на тиждень?

Щоб правильно розпоряджатися сімейним бюджетом, потрібно вести його облік, контроль і планування. Облік слід вести для підрахунків доходів і витрат. Контролювати гроші потрібно для того, щоб уникнути незапланованих витрат. Планування допомагає правильно розподіляти та витратити гроші.

Поміркуйте, для здійснення бажань сім'ї чого в сімейному бюджеті повинно бути більше — доходів чи витрат.

Чи можна заощадити гроші на комунальних послугах? А на транспортних послугах? Розкажіть, як це можна зробити.

Люди, які знають, як вести сімейний бюджет, краще харчуються, одягаються і різноманітніше проводять свій відпочинок. Знання сімейної економіки дає можливість людині усвідомити значущість своєї праці для поліпшення власного життя.

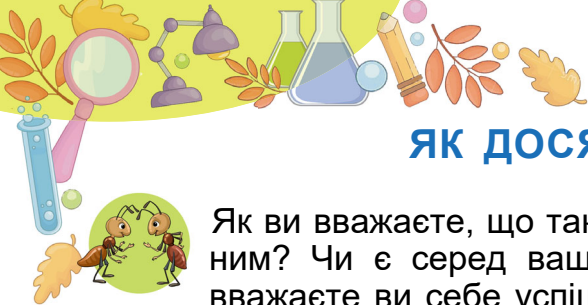

Висновок

У кожної сім'ї є своє домашнє господарство. Для його ведення потрібен сімейний бюджет, який складається з доходів і витрат. Економне й бережне ставлення до сімейного бюджету — обов'язок кожного дорослого й дитини.

Чи знаєте ви, що... для здійснення покупок також є правила? Наприклад, «заздалегідь складайте список покупок», «не ходіть у супермаркет голодними», «не довіряйте запахам».

ЯК ДОСЯГТИ МЕТИ

Як ви вважаєте, що таке успіх? Що означає бути успішним? Чи є серед ваших знайомих успішні люди? Чи вважаєте ви себе успішними?

Успіх — це наполегливість, підтримка друзів і рідних, гарний настрій, упевненість у своїх силах, творчість. А також — це високі результати, досягнення, які дають упевненість і бажання рухатися далі.

Кожен з вас прагне стати *успішною* людиною. У цьому всі люди схожі. Відмінність полягає в тому, що для деяких *успіх* — це лише *мрія*, а для інших — повсякденна *мета*.

Мрія — це бажання чогось конкретного, заради чого людина готова діяти для його досягнення.

Мета — те, що намагаються здобути, досягти, до чого прагнуть; це конкретне бажання з емоцією, яка надихає на досягнення.

Чи є у вас мрія? Розкажіть у парах, про що ви мрієте.

Наші мрії — це ті образи, думки про які збуджують і викликають сильні позитивні емоції. Для різних людей ці образи різні, тому якщо хтось не розуміє ваші мрії, не звертайте уваги.

Важливо, щоб ваша мрія збулася. Для того щоб мрія збулася, потрібно багато працювати. Мрійте і залишайтеся вірними своїй мрії!

Третьюокласники Маринка і Тарас записали те, про що вони мріють. Обговоріть у групі їхні мрії. Установіть, які із цих мрій реальні.

Мрії Маринки

- Стати співачкою.
- Зустрітися з інопланетянином.
- Вивчити китайську мову.
- Опанувати верхову їзду.

Мрії Тараса

- Стати водієм.
- Навчитися кататися на ковзанах.
- Полетіти в космос.
- Навчитися грати в теніс.

Запитайте в дорослих, про що вони мріяли в дитинстві. Чи збулися їхні мрії? Що вони для цього робили?

Мрія може так і залишитися мрією, якщо не робити конкретних кроків для її досягнення. Мрії бувають різні, наприклад: прочитати книжку, навчитися грати в шахи або на музичному інструменті, вивчити іноземну мову, намалювати картину, виготовити виріб або потрапити у збірну школи з футболу.

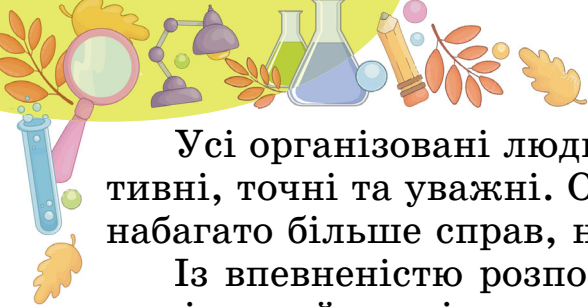
Ким ви хочете стати в майбутньому? Чим займатися? Як можна цю мрію реалізувати? Сформулюйте мету, складіть план конкретних дій, які маєте виконати. Запишіть план у зошиті в таблицю та зазначте термін виконання кроків або дій. Можна розмістити план у своїй кімнаті та позначати наліпкою або позначкою виконані кроки. Зазвичай своєї мети досягають організовані люди.

Як ви розумієте поняття *організованість*? Чи можете ви назвати себе організованою людиною?

Органі́зованість — це якість особистості, яка вміє розумно планувати і впорядковувати свою діяльність.

Усі організовані люди завжди надійні, результативні, точні та уважні. Організована людина робить набагато більше справ, ніж неорганізована.

Із впевненістю розповідайте всім про свою мету та кінцевий термін, коли ви плануєте її досягти. Ви не захочете підводити себе, бо можете втратити довіру цих людей до себе. Це стане надійним стимулом до досягнення мрії. Мрійте щиро! Пам'ятайте, мрії збуваються.

Виконайте проєкт «Дерево успіху».

Виготовте макет дерева.

Вам знадобляться: кольоровий папір, картонна основа від паперових рушників, простий олівець, клей ПВА, ножиці та матеріали для оздоблення.

Виконуйте послідовно.

1. У парі з однокласником або однокласницею виготовте стовбур та гілки з картонної основи паперових рушників. Для цього з однієї сторони основи виконайте чотири надрізи завдовжки 2 см, це буде основа стовбура (коріння).

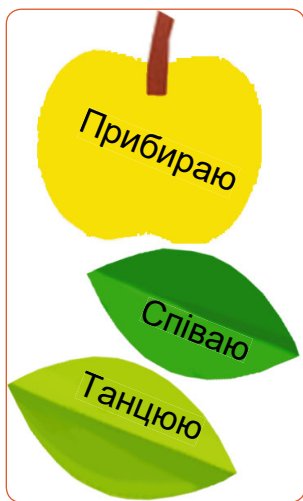
2. З другої сторони основи зробіть сім надрізів завдовжки 6 см, як показано на малюнку.

3. Відігніть смужки паперу в сторони, це будуть гілки дерева.

4. З кольорового паперу виготовте листки та фрукти (за бажанням).

5. На листках та фруктах напишіть, що ви вважаєте для себе успіхом (добре читаю, охайно пишу, охайно складаю власні речі, добре співаю, танцюю, дотримуюсь дисципліни під час занять, добре вмію їздити на велосипеді, самокаті тощо...).

6. Прикріпіть листки та фрукти до гілок дерева.
7. Пограйте у гру «Знайди мій успіх». Запропонуйте членам своєї групи знайти ваш успіх на дереві.
8. Розкажіть учасникам групи про свої успіхи.
9. Обговоріть у групі, чи можна об'єднати успіхи різних людей. Які? Що це дасть?
10. Обговоріть із членами вашої родини, що для них є успіхом.

Висновок

Мрії наповнюють життя цікавими та чудовими подіями і допомагають стати успішними в житті.

Чи знаєте ви, що... найбільший і найважчий транспортний літак «Мрія», якому немає рівних у світі, сконструйовано в Україні. Розмах крил літака — майже 90 м, що дорівнює довжині футбольного поля. Літак може брати на борт 250 т вантажу.

ЧОМУ ВАЖЛИВО БУТИ ВІДПОВІДАЛЬНИМ

Які цифрові пристрої можна використовувати для входу в інтернет? Які небезпеки можливі в інтернеті? Що таке «мережевий етикет»?

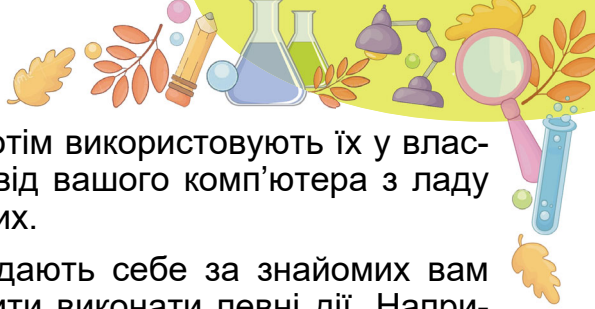
Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя, як телевізор чи електрична лампочка. Щоб час за комп'ютером чи іншим пристроєм був проведений з користю і задоволенням, потрібно пам'ятати про важливі речі:

- як коректно починати і завершувати роботу з пристроями та програмами;
- яка небезпека може чатувати на вас у мережі;
- як захистити себе від небезпеки в інтернеті.

Які є основні джерела небезпеки в інтернеті?

- *Комп'ютерні віруси і шкідливі програми.* Найчастіше вони «ховаються» у безкоштовних програмах, а опинившись у комп'ютері, віруси розпочинають активно шкодити його роботі.
- *Мерéжеві атаки.* Зловмисники знаходять вразливі місця в операційній системі

та комп'ютерних програмах, а потім використовують їх у власних цілях. Метою може бути вивід вашого комп'ютера з ладу або крадіжка персональних даних.

- **Шахрайство.** Є люди, які видають себе за знайомих вам осіб, а потім намагаються змусити виконати певні дії. Наприклад, надати номер банківської картки, перерахувати гроші чи відкрити підозрілий електронний лист з дивним вкладенням.

- Учень 3-го класу, працюючи за комп'ютером удома, випадково зайшов на незнайомий сайт. Раптом на екрані комп'ютера з'явилися незрозумілі повідомлення. Що має зробити хлопчик?

- Новий друг Маринки, з яким вона познайомилася в інтернеті кілька днів тому і якого жодного разу не бачила, запропонував зустрітись у парку після уроків. Як повинна вчинити Маринка?

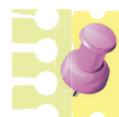

Як потрібно діяти, щоб не потрапити в пастку до зловмисників?

- Складіть свої поради для однолітків.
- Виконайте завдання за комп'ютером у знайомій програмі (графічному або текстовому редакторі).

Перебуваючи в мережі інтернет, потрібно завжди пам'ятати про цифрову репутацію. Важливо, щоб інші користувачі могли бачити, який слід залишає людина в інтернеті.

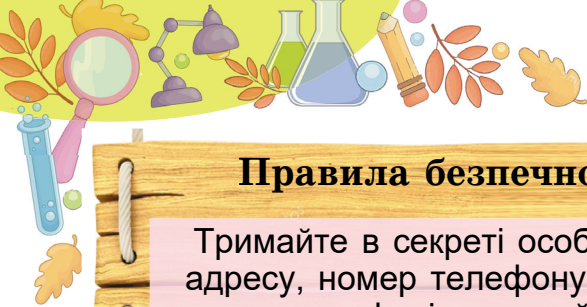

Цифровий слід — це всі дії користувача в інтернеті, за якими можна скласти його електронний портрет.

Той, хто публікує фотографії, аудіозаписи, відео, текстові повідомлення чи пише коментарі на сторінках друзів, залишає в мережі так званий слід. Тож потрібно пам'ятати:

- ваш цифровий слід може побачити хто завгодно;
- вміст, опублікований у мережі, важко або навіть неможливо видалити з неї назавжди.

Правила безпечної роботи в Інтернеті

Тримайте в секреті особисту інформацію: домашню адресу, номер телефону, робочу адресу батьків, їхні номери телефонів, назву й адресу школи та свої паролі.

Якщо знайдете якусь інформацію, що турбує вас, негайно сповістіть про це батьків.

Відмовляйте незнайомій людині, з якою ви познайомилися в інтернеті, у зустрічі. Якщо це для вас важливо, то обов'язково запитайте дозволу батьків, а зустріч призначайте у громадському місці у присутності батьків.

Ігноруйте листи з незрозумілим змістом. Якщо одержите такі листи, то сповістіть про це батьків.

Розробіть з батьками правила користування інтернетом. Домовтеся з ними про прийнятний час роботи в інтернеті й сайти, на які ви збираєтесь заходити.

Використовуйте надійні паролі. Для цього варто комбінувати букви, цифри та інші символи. Тримайте власні паролі в таємниці.

Уникайте відвідування аморальних сайтів.

Будьте толерантними з іншими користувачами.

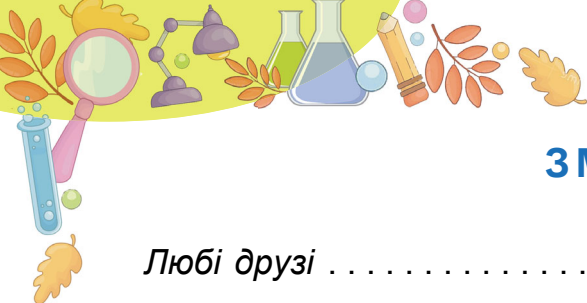
Висновок

Важливо пам'ятати, щоб уникнути неприємностей у мережі, слідкуйте за оновленнями, перевіряйте адреси вебсайтів, на яких вимагають ввести персональні дані, вигадуйте складні паролі та не вірте повідомленням про раптові виграші у лотерею тощо.

Зробіть інтернет безпечним для себе та рідних.

Перевірте свої знання за допомогою цікавої гри на сайті <http://www.wildwebwoods.org>

ЗМІСТ

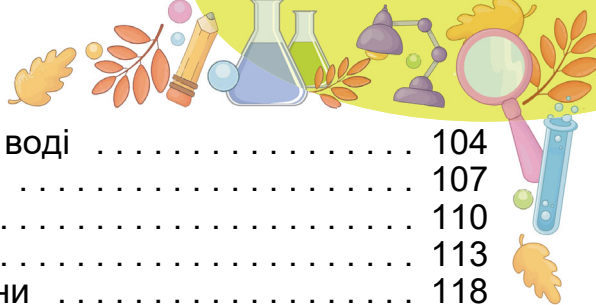
Любі друзі	3
------------------	---

Я І МОЄ ОТОЧЕННЯ

Я І МОЯ ШКІЛЬНА ГРОМАДА.....	4
Разом ми сильніші	4
Як люди взаємодіють у спільноті	9
Чи є спілкування обміном інформацією	12
Як знайти друзів	14
Які в дітей права та обов'язки	18
Чи всі люди рівні. Що таке справедливість	22
Чому людині потрібен особистий простір	27
Як розпізнати неправдиву інформацію	31
Я І МОЯ СІМ'Я	35
Що об'єднує людей у суспільні групи	35
Чи здатні люди змінювати суспільство	38
Як не заблукати у всесвітній мережі	44
Чому сім'я — найголовніше у нашому житті	47
Що я знаю про історію свого роду	53
Традиції моєї сім'ї	57
Що таке сімейний добробут	60
Як досягти мети	64
Чому важливо бути відповідальним	68

Я І ПРИРОДА

ЯК ЛЮДИНА ДОСЛІДЖУЄ ПРИРОДУ	71
Як провести спостереження	71
Як провести експеримент	75
Як провести вимірювання	78
Як відчувати себе дослідником	82
ЯВИЩА ПРИРОДИ. ТІЛА І РЕЧОВИНИ.....	86
Які бувають явища природи	86
Які тіла нас оточують і з чого вони складаються	89
Що таке інформаційний об'єкт	94
Де ховається вода	96
Які властивості має вода	100

Які речовини розчиняються у воді	104
Чому вода потребує охорони	107
Яка роль повітря у природі	110
Які властивості має повітря	113
Чому повітря потребує охорони	118
У середовищі текстового редактора	121
Що таке гірські породи	124
Як добувають корисні копалини	126
Яке значення корисних копалин для людини	129
Чому ґрунт — важливе тіло природи	132
Чому ґрунти потребують охорони	136
РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОСЛИН І ТВАРИН	139
Які бувають рослини	139
Як розмножуються квіткові рослини	142
Які умови потрібні для розвитку рослин	145
Як виростити нову рослину без насіння	147
Прийняття квіткових рослин до різних умов життя	149
Різноманітність культурних рослин	152
Яке значення грибів для природи	155
Які гриби їстівні, а які — отруйні	156
Різноманітний світ тварин	158
Навіщо люди створюють моделі	161
Хто чим живиться	164
Як з'явилися свійські тварини	166
Чому рослини і тварини потребують охорони	167
Яким ключем відкривати знання	171